

Jaarverslag en productrekening 2010

Natuur en Milieufederatie Drenthe
Hertenkamp 6
9401 HL ASSEN
www.nmfdrenthe.nl
telefoon: 0592-311150

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
I - Inleiding en beleidskaders.....	3
Inleiding	3
Beleid en kerntaken	4
II - Overzicht resultaten 2010	6
Algemeen	6
Werkvelden	7
Thema Groene Ruimte	7
Thema Duurzame Ontwikkeling	8
Thema Kerntaken en Milieucommunicatie	10
Productrekening 2010 in cijfers	12
III – Verslag per programma	17
BIJLAGE	66
1. Algemene informatie	66
2. Bestuur en directie	66
4. Financieel beleid	69
5. Staat van baten en lasten 2010 en vooruitblik 2011	70
6. Meerjarenoverzicht baten en lasten	71
7. Vooruitblik 2011	71

I - Inleiding en beleidskaders

Inleiding

Voor u ligt het jaarverslag en productrekening 2010 van de Natuur en Milieufederatie Drenthe (NMF Drenthe). We beschrijven hierin onze werkzaamheden en resultaten over het afgelopen jaar. Deze zijn gericht op onze hoofddoelstellingen; bescherming, behoud en ontwikkeling van natuur en landschap, verbetering van de milieukwaliteit en bevordering van duurzame ontwikkeling in de provincie Drenthe.

De stichting Natuur en Milieufederatie Drenthe is in 1971 opgericht als het provinciale samenwerkingsverband van natuur- en milieuorganisaties in Drenthe. Op dit moment zijn bij ons 41 natuur- en milieuorganisaties aangesloten.

Ons bestuur is verantwoordelijk voor het beleid van de organisatie. Dit beleid is vastgelegd in onze beleidsvisie. Hieraan wordt door middel van jaarlijkse werkplannen uitvoering gegeven. Het werkplan van de NMF Drenthe is, rekening houdend met de provinciale subsidiesystematiek, vertaald in een *productbegroting*. De productbegroting voor 2010 is eind 2009 vastgesteld en vormt de basis voor de verantwoording in dit jaarverslag, die de vorm heeft van een *productrekening*.

Het werkplan kent een hoofdindeling in twee inhoudelijke hoofdthema's: Groene ruimte en Duurzame ontwikkeling. Groene ruimte richt zich op onze fysieke omgeving. Bij Duurzame ontwikkeling staat de mens en zijn gedrag centraal. Deze indeling sluit aan bij het toenemende belang van integratie van natuur en milieu met andere werkvelden. Het biedt ook goede aanknopingspunten voor verbreding van de samenwerking met andere organisaties en sluit aan bij de ontwikkelingen in de regio en het gebiedsgericht werken. Onze taken met betrekking tot provinciale samenwerking en communicatie over natuur, milieu en landschap hebben we samengebracht in het onderdeel Kerntaken en milieucommunicatie.

Als relatief kleine organisatie moeten we scherpe keuzes maken. Binnen deze hoofdindeling kiezen we daarom voor werkvelden waarbinnen we de rol van voortrekker en aanjager nadrukkelijk willen vervullen. Voor elk van deze werkvelden zijn programma's voor de middellange termijn uitgewerkt, met meerjarige doelstellingen die elk jaar in projecten en activiteiten worden uitgewerkt. Het boeken van concrete, zichtbare resultaten is de drijfveer bij het formuleren van deze projecten.

De programma's zijn uitgewerkt in ruim 35 verschillende activiteiten en projecten. De voortgang en resultaten van dit geheel wordt in deze productrekening beschreven.

De financiële verantwoording van de verschillende programma's is ook terug te vinden in onze jaarrekening 2010. Voor verschillende projecten worden daarnaast nog afzonderlijke verslagen opgesteld die dienen ter verantwoording naar verschillende subsidiegevers.

Dit jaarverslag en onze jaarrekening zijn opgesteld op basis van CBF richtlijnen voor de jaarverslaggeving. Sinds eind 2004 draagt de NMF Drenthe het CBF-keur. Daarmee voldoet zij aan de eisen die het CBF stelt aan professionaliteit, betrouwbaarheid en transparantie.

Het jaarverslag / de productrekening 2010 is opgebouwd uit de volgende onderdelen:

- Deel I bevat deze inleiding en de beschrijving van ons beleid en onze missie.
- Deel II geeft een totaaloverzicht en de samenvatting van onze resultaten over 2010..
- Deel III bevat het verslag van de afzonderlijke programma's en alle daarin uitgevoerde activiteiten.
- De bijlagen bevatten informatie over onze organisatie en het bestuur en een evaluatie van de prestatiesubsidie 2010.

Beleid en kerntaken

Een rijke en gevarieerde natuur, het verbeteren van de milieukwaliteit en het versterken van het unieke karakter van het Drentse landschap; dat staat voor onze organisatie voorop. Dit is te lezen in onze missie (zie kader). We houden daarbij altijd oog voor andere belangen. Dialoog en communicatie zijn onze belangrijkste instrumenten. Een zeer gevarieerd netwerk van groepen, individuen en samenwerkingsverbanden draagt zorg voor onze maatschappelijke verankering. We zetten deskundigheid, creativiteit en overtuigingskracht in voor het bereiken van concrete resultaten. Met het hanteren van deze benaderingswijze hebben we als provinciaal samenwerkingsverband in Drenthe een duidelijke en gewaardeerde positie opgebouwd. De kerntaken die wij willen uitvoeren en de rollen die wij willen vervullen hebben wij in de volgende vijf punten uiteengezet.

1. *Stem van natuur en milieu in Drenthe*

De belangen van natuur en milieu worden alleen behartigd als mensen dat willen (en kunnen) doen. Natuur en milieu hebben zelf geen stem. De NMF Drenthe geeft hen die stem, treedt op als adviseur, pleitbezorger en belangenbehartiger en zorgt ervoor dat nieuwe kansen en bedreigingen voor natuur en milieu in Drenthe op de politieke en maatschappelijke agenda komen te staan.

Wij richten ons daarbij op belangrijke beslissers in openbaar bestuur en bedrijfsleven. We worden gevoed door betrokken burgers en lokale natuur- en milieugroepen en we spreken uit naam van de bij ons aangesloten organisaties in Drenthe.

Om goed te functioneren moeten we daarbij onafhankelijk kunnen opereren; alleen dan kunnen we op milieu-inhoudelijke gronden onze koers en prioriteiten bepalen en alleen dan worden we gewaardeerd en gerespecteerd als het centrale punt in het netwerk van Drentse natuur- en milieugroepen.

2. *Werken aan draagvlak en betrokkenheid*

De zorg voor natuur en milieu vindt zijn basis in maatschappelijke betrokkenheid en een zeker idealisme. De NMF Drenthe stimuleert en steunt burgers die zich inzetten voor natuur en milieu in hun eigen leefomgeving en wil voor hen een verbindende factor zijn.

Wij bevorderen het milieubewustzijn door voorlichting te geven en kennis te delen en wij bieden handelingsperspectieven voor milieubewust gedrag. We willen daarmee zichtbare resultaten boeken die mensen inspireren om hiermee verder te gaan. De realisatie van een duurzame samenleving staat of valt immers met duurzaam gedrag van mensen.

3. *Katalysator in een veranderingsproces*

De NMF Drenthe wil overheden, bedrijfsleven en burgers inspireren en motiveren het pad van duurzaamheid in te slaan.

We voegen de daad bij ons woord door concrete projecten uit te voeren waar de natuur en het milieu baat bij hebben. We ontwikkelen een beleidsinhoudelijke visies op kwesties die in Drenthe spelen. Met onze visies en activiteiten willen we richting geven en onderbouwde en wenkende perspectieven bieden.

Missie

De Natuur en Milieufederatie Drenthe streeft een duurzame samenleving na en richt zich in dit streven specifiek op natuur, milieu en landschap in Drenthe.

We behartigen de belangen van natuur, milieu en landschap en ondersteunen mensen en organisaties die zich daarvoor inzetten.

We zetten ons in voor het milieubewustzijn van mensen en het aantrekkelijk maken van milieuvriendelijk gedrag.

Tenslotte willen we een koploper zijn in ons streven naar een duurzame Drentse samenleving: we nemen het voortouw, we geven richting en we inspireren.

4. Samenwerken aan een schone en groene provincie

De NMF Drenthe heeft samen met de lokale groepen en collega-organisaties een uitgebreid netwerk van gemeenten, waterschappen, provincie, bedrijfsleven, instellingen en maatschappelijke organisaties.

De mensen en organisaties die in Drenthe actief zijn op het vlak van duurzaamheid, weten ons te vinden. Door onze positie zijn we in staat partijen met elkaar te verbinden en nieuwe samenwerkingsverbanden op te zetten. We fungeren als coördinatiepunt, vraagbaak en aanspreekpunt. Met onze kennis en contacten kunnen we het voortouw nemen in ontwikkelingen, beleid en projecten.

5. Spin in het Drentse netwerk

De NMF Drenthe heeft een centrale plek in het Drentse netwerk van natuur- en milieuorganisaties en vormt de provinciale schakel tussen het lokale en het landelijke beleidsniveau.

We ondersteunen de samenwerking van Drentse natuur- en milieuorganisaties, zodat met geringe middelen een maximale milieuwinst kan worden bereikt. Met de milieufederaties uit andere provincies en de Stichting Natuur en Milieu vormen we een landelijk netwerk dat ruimte biedt voor het bundelen van krachten en het uitwisselen van kennis, ervaringen en ideeën. Dit netwerk heet De Natuur en Milieufederaties.

II - Overzicht resultaten 2010

Algemeen

De terugblik op het afgelopen jaar is er een met gemengde gevoelens. We hebben in Drenthe met ons werk goede zaken kunnen doen voor een duurzame ontwikkeling van onze provincie, maar kijken tegelijk met grote zorg naar ontwikkelingen in het landelijke beleid.

Daar waar we in Drenthe laten zien dat we door samenwerking tegenstellingen kunnen overbruggen, is er de landelijke tendens om zaken op scherp te stellen. Het in 2010 gevormde nieuwe kabinet stelde o.a. het natuurbeleid ter discussie, schroefde de klimaatambities terug en schrapte de regelingen voor groenfinanciering. Dat soort maatregelen helpt ons werk niet vooruit. Gelukkig merken we dat bij bedrijfsleven, inwoners, gemeenten en provincie de vlag er anders voor staat. Daar ziet men juist kansen en ook de noodzaak om - met name in deze tijd - door te gaan op 'de groene weg'. Ook dit jaar hebben we deze kansen met een groot aantal partners weten te verzilveren. De belangrijkste resultaten van ons werk zijn verderop in dit hoofdstuk per programma samengevat.

In 2010 hebben we op verschillende manieren onderzocht of onze producten en projecten ook in voldoende mate aansluiten bij de verwachtingen en wensen van de doelgroepen waarop we ons richten. Belangrijkste informatiebron daarvoor was het uitgebreide onderzoek naar de klanttevredenheid dat is uitgevoerd door een externe partner. De bevindingen uit dat onderzoek zijn vastgelegd in een eindrapport dat met deze productbegroting wordt meegezonden.

Nieuw in 2010 is dat we voor het onderzoeken van de tevredenheid van onze doelgroepen over concrete projectactiviteiten kunnen beschikken over een digitale evaluatiemodule. Met dit instrument hebben we onderzocht wat de lezers van Ziezo! vinden van de kwaliteit van deze digitale nieuwsbrief. Ook is de tevredenheid van de bezoekers aan onze activiteit op de mobiliteitsmanifestatie 'De Vaart Erin' gemeten. De resultaten van deze specifieke tevredenheidsmetingen zijn verwerkt in bijgevoegde projectrapportages. De komende jaren zullen we vaker gebruik gaan maken van dit evaluatie-instrument.

Los van de uitvoering van dit doorlopende werk hebben we ook de blik vooruit geworpen. We hebben dit jaar met het team, het bestuur en aangesloten organisaties en mede op basis van de inbreng van diverse partners een nieuwe beleidsvisie voor de komende jaren ontwikkeld. Deze bevat een nieuwe koers voor ons werk voor de komende jaren. De beleidsvisie is begin 2011 door het bestuur vastgesteld.

We hebben het jaar 2010 financieel en organisatorisch goed afgesloten. De begrote en gerealiseerde activiteiten en producten waren goed in balans en we sluiten het jaar af met een licht positief resultaat.

In 2010 hebben we onze nieuwe naam en huisstijl geïntroduceerd. We merken dat de toevoeging van 'Natuur' aan onze naam positief uitwerkt. Het zorgt voor een beter beeld van ons totale werk. Met de huisstijl hebben we onze herkenbaarheid weten te vergroten. Het geheel levert een goede basis voor de komende jaren.

Werkvelden

Thema Groene Ruimte

Programma Ruimtegebruik

Met negen verschillende projecten hebben we in 2010 invulling gegeven aan de programmadoelen die we voor 'ruimtegebruik' hebben geformuleerd. De aard van dit werk kent een grote diversiteit. We hebben goede resultaten geboekt bij onze bijdragen aan de vaststelling van de provinciale omgevingsvisie en onze inbreng bij gemeentelijke ruimtelijke plannen. Samen met diverse partners en het nu provinciebrede netwerk ruimtelijke ordening werken we aan de versterking van de ruimtelijke kwaliteit van de provincie.

Met name aan het begin van het jaar was het proces rondom de vaststelling van de provinciale omgevingsvisie van groot belang. De belangrijkste thema's waarover we ons in 2010 hebben laten horen (zowel pro-actief als in onze zienswijzen) waren: robuuste natuur, landschapskwaliteit, water en windenergie. Op deze thema's bevat de vastgestelde provinciale omgevingsvisie, mede door onze inbreng, goede beleidsuitgangspunten voor ruimtelijke kwaliteit en duurzame ontwikkeling. Voor en na de vaststelling van de omgevingsvisie hebben wij ons ook ingezet voor een juridische vertaling in de verordening ruimtelijk omgevingsbeleid. Het feit dat een dergelijke verordening er komt is mede het gevolg van onze inzet voor een goede instrumentele uitwerking van de omgevingsvisie. Naast vooroverleg over de concept-inhoud van de verordening hebben we ook formeel gereageerd op het ontwerp, mede namens de terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties. Vaststelling van de verordening volgt in 2011.

We zijn in 2010, samen met verschillende partners, actief aan de slag gegaan met projecten gericht op de versterking van de ruimtelijke kwaliteit en het tegengaan van verrommeling van het landschap. Met het Drents Plateau hebben we een start gemaakt met het aanpakken van de landschappelijke inpassing van 3 lokale bedrijventerreinen. Samen met omwonenden, gemeenten en ondernemers is gewerkt aan plannen voor bedrijventerreinen in Gasselternijveen, Schoonoord en Peize, die de aansluiting bij het omliggende landschap aanzienlijk zal moeten verbeteren. In 2011 zal dit zich vertalen in concrete maatregelen op de terreinen zelf.

Met LTO-Noord hebben we het thema schaalvergroting in de melkveehouderij opgepakt. Binnen het project 'Smaakmakende boerderijen in 't Olde landschap ontwikkelen we een Drentse aanpak voor schaalvergroting. In dit project wordt ook samengewerkt met Atelier Mooi Drenthe. Ook dit project zal nog doorlopen in 2011.

Evenals voorgaande jaren hebben we op verschillende manieren groene inbreng geleverd bij gemeentelijke ruimtelijke plannen. In totaal hebben we 41 ruimtelijke plannen van Drentse gemeenten beoordeeld en in 20 gevallen heeft dat geleid tot (re)actie. Naast inspraakreacties en zienswijzen deden we dat voornamelijk door overleg met initiatiefnemers en/of de gemeenten zelf. Deze combinatie van activiteiten heeft in veel gevallen geleid tot ruimtelijke plannen waarin de ruimtelijke (kern-) kwaliteiten beter zijn gewaarborgd.

Het leveren van groene inbreng doen we niet alleen zelf. Vanuit ons Ruimtelijk Ordeningsnetwerk, dat in 2010 zijn beslag kreeg in alle gemeenten in Drenthe, is in 7 gemeenten door deelnemers uit dit netwerk (met onze ondersteuning) inbreng geleverd bij gemeentelijke ruimtelijke plannen.

Met de provincie, achterban en de inwoners van Drenthe zijn we het debat aangegaan over windenergie in het landschap. Ook daar ging het om ruimtelijke kwaliteit. Door middel van een breed uitgezette enquête, een groot publiek debat en het verbeelden van de impact van windturbines in het landschap in 3D is zoveel mogelijk in beeld gebracht wat er in Drenthe leeft rondom dit thema. Alle resultaten hiervan zijn bijeengebracht bij de provinciale besluitvorming over windenergie in het kader van de provinciale omgevingsvisie. Dit heeft er mede aan bijgedragen dat de provinciale doelstelling is verhoogd van 60 naar 200 MW. Ook zijn de Veenkoloniën aangewezen als provinciaal zoekgebied voor de plaatsing van windmolens.

Omdat wij ons zorgen maken over de wildgroei aan plannen in dit gebied hebben we in het najaar van 2010 aan het Rijk, de provincie en de gemeente Borger-Odoorn een manifest aangeboden waarin we alle initiatiefnemers van Drentse windparken verzoeken een pas op de plaats te maken.

In het manifest pleitten we ervoor ruimte te maken voor een gedragen windontwerp voor de Veenkoloniën. Dit pleidooi is door de provincie en gemeenten opgepakt. Zij gaan in 2011 samen werken aan een gebiedsontwerp.

Programma Kwaliteit natuur en landschap

Het werk binnen het programma Kwaliteit natuur en landschap heeft zich deels gericht op een aantal belangrijke beleidskwesties en deels op meer publieksgerichte/voorlichtende activiteiten.. Bij de meer beleidsmatige activiteiten is onze inzet vooral gericht geweest op bijdragen aan een goede en praktische vertaling van het Europese Natuurbeschermingsbeleid (Natura 2000) naar de Drentse praktijk. Met onze inzet is de aanwijzing van de Natura gebieden en bijbehorende beheerplannen weer een stap verder gekomen. De uiteindelijke vaststelling van dit beleid door het Rijk moet de natuur bescherming bieden en de omgevingsontwikkelingen richting geven, zonder dat de economie daarbij strak aan banden wordt gelegd, zoals vaak wordt beweerd.

Samen met de provincie en de LTO zijn we nagegaan of we een Drents ammoniak kader konden opstellen waarbij de vermindering van ammoniak wordt gecombineerd met de bedrijfsontwikkeling. Vanwege landelijke onduidelijkheden leidde dit proces in 2010 nog niet tot een gewenste resultaat. Het overleg over de vaststelling van een Drentse ammoniakkaart samen met de provincie en LTO hebben we wel succesvol kunnen afronden. De gezamenlijk opgestelde kaart is een evenwichtig en gedegen vertaling van het landelijk beleid en vormt een belangrijke onderlegger voor het vergunningenbeleid. Provinciale Staten hebben de kaart eind 2010 vastgesteld en hun waardering uitgesproken voor de inzet van de diverse partners.

De voortzetting van de campagne Beeldschoon Water en onze activiteiten voor het behoud van stilte en duisternis vormden binnen dit programma de meer publieksgerichte activiteiten. Bij de campagne Beeldschoon water was de plaatsing van levensgrote doeken onder bruggen een hoogtepunt. Deze door ons gestarte campagne heeft zich dit jaar verbreed tot een samenwerkingsproject met de provincie, waterschappen en gemeenten. Het begrip en de verwondering over beeldschoon water heeft zich duidelijk gevestigd. De bijbehorende tentoonstelling trok ook dit jaar duizenden bezoekers.

Ook de Nacht van de Nacht is inmiddels een begrip. De Nacht van de Nacht vond voor de vijfde keer plaats. Samen met diverse organisaties zijn een recordaantal van 24 activiteiten verspreid over de provincie georganiseerd. Ruim 900 mensen hebben in Drenthe aan de activiteiten deelgenomen.

De balans van 5 jaar Nacht van de Nacht is aangegrepen om bij alle gemeenten en bij de provincie te inventariseren hoe het staat met structurele maatregelen om de duisternis te bevorderen. Het beeld dat daaruit naar voren kwam, geeft aan dat het beleid nu flink op gang komt. Op veel plekken in de provincie wordt al daadwerkelijk uitvoering gegeven aan structurele maatregelen voor het behoud van de duisternis. Bij een groot aantal bouwmarkten wordt de reclameverlichting dankzij onze inzet 's nachts nu uit gezet.

Dit jaar hebben we ook publieksactiviteiten rond het thema stilte opgestart. Achtergrond is dat de aandacht voor dit thema wat lijkt weggezakt. Uit de uitgevoerde publieksenquête en de met vrijwilligers uitgevoerde stiltemetingen blijkt dat dit niet terecht is. Het belang van stilte wordt breed onderkend en de metingen laten zien dat er zelfs in de Drentse stiltegebieden nog werk is te verzetten. Met de publieksactiviteiten hebben we de aandacht voor dit thema vergroot. In de volgende fases zullen we ons meer richten op de maatregelen die de stilte bevorderen.

De productie van de Naturameters, die laten zien hoe het met de natuurkwaliteit gesteld is, heeft helaas vertraging opgelopen door de financiering. We hebben de opzet weten aan passen.

De eerste Naturameter zal in 2011 worden onthuld.

Thema Duurzame Ontwikkeling

Programma Milieukwaliteit en duurzaam ondernemen

De projecten en producten binnen het programma Milieukwaliteit en Duurzaam ondernemen richten zich op een goede behartiging van het milieubelang en het stimuleren en ondersteunen van duurzaam ondernemen in Drenthe. Wat betreft het behartigen van het milieubelang waren met name de convenantbesprekingen met betrekking tot het TT-circuit en Groningen Airport Eelde voor belangrijke dossiers.

Bij het duurzaam ondernemen richtten wij ons vooral op het stimuleren van Cradle to Cradle en het project 'Hennep to House'. Ook is als vervolg op de succesvolle 'Urgendatour' in april 2010, geïnterviewd welke 'duurzame initiatieven' Drenthe kent. Deze zullen in 2011 verder in kaart worden gebracht en door middel van een website worden gepresenteerd.

Zowel met betrekking tot het TT-circuit, als Groningen Airport Eelde (GEA) is in 2010 sprake geweest van belangrijke wendingen. Bij beide 'dossiers' hebben wij ons volop ingezet om een succes te maken van de convenantbesprekingen waartoe in 2010 het initiatief is genomen door de provincie. Wat betreft het TT-circuit heeft dit begin 2011 ook geleid tot een visie, een uitvoeringsprogramma en een convenant met daarin belangrijke afspraken over geluidbeperking en de toekomstige ontwikkeling van een groter gebied (waaronder het Witterveld) rondom het circuit. De besprekingen rondom GEA hebben helaas niet geleid tot een convenant. Wel zijn afspraken gemaakt met verschillende betrokken partijen om door te gaan met gesprekken over een meer duurzame ontwikkeling van de luchthaven. Wij blijven ons daarbij inspannen voor vermindering van de geluids- en milieueffecten op de omgeving.

Een belangrijk resultaat van onze inspanningen op het gebied van Cradle to Cradle (C2C) is het biomassaproject bij het Nationaal Park Drents-Friese Wold. Alle belangrijke partijen in de keten zijn bijeengebracht. Tijdens een werkconferentie in het kader van het 10-jarig bestaan van het nationaal park zijn de resultaten gepresenteerd van een door ons geïnitieerd onderzoek naar nieuwe toepassingen van biomassa om de C2C-keten rond te krijgen. In 2011 zal hieraan nader vervolg worden gegeven.

In landelijk verband werkten we rondom C2C samen met de andere Natuur en Milieufederaties in Nederland. Dit heeft in 2010 geleid tot de publicatie van het magazine 'Stof' waarin diverse aspecten van C2C en de zoektocht naar de juiste toepassing ervan zijn beschreven. In dit magazine zijn onder andere de ervaringen in Noord-Nederland opgenomen met betrekking tot de C2C-certificering van hennepisolatie.

Ons meerjarige project Hennep to House is in 2010 gestart. Door middel van diverse activiteiten is in eerste instantie een sterk netwerk opgebouwd met daarin partijen die een belangrijke rol spelen met betrekking tot innovatie in de bouw. Met die partijen is gekeken naar de knelpunten en kansen voor een succesvolle marktintroductie van hennepisolatie. Tevens zijn vervolgonderzoeken geformuleerd, gericht op de innovatie van het product die naar verwachting in 2011 zullen worden uitgevoerd door TNO en/of het KlimaCentre in Werlte. De aandacht die het project heeft gegeneerd heeft bovendien geleid tot een aantal (kleinschalige) proefprojecten met de toepassing van hennepisolatie.

In april 2010 deed de 'Urgendatour' Drenthe aan. We hebben samen met de organisatie Urgenda een Drentse Urgendatour georganiseerd, waarin duurzame initiatieven van individuen, overheden en bedrijven in Drenthe in de schijnwerpers zijn gezet. Wij hebben als vervolg daarop een verdere inventarisatie gemaakt van bestaande duurzame initiatieven van bedrijven in Drenthe. Dit heeft veel nieuwe inzichten en contacten opgeleverd die we in 2011 gaan vertalen naar een digitale kaart, waarop alle initiatieven zijn gekoppeld en naar activiteiten die het netwerk voor duurzame initiatiefnemers verder zullen versterken.

Programma Klimaat en energie

Klimaat en energie stonden in 2010 opnieuw hoog op de politiek-maatschappelijke agenda. De gemoederen werden in Drenthe flink verhit door de discussie over de mogelijke opslag van CO₂ in de ondergrond. Samen met de Natuur en Milieufederatie Groningen hebben we getracht bij die discussie zoveel mogelijk partijen te betrekken, kennis te delen en een verbindende rol te spelen. Dit bleek geen eenvoudige opgave. Wat in de discussie over CO₂-opslag steeds sterk naar voren kwam is dat het in het Noorden ontbreekt aan een breed opgezet klimaatperspectief voor de toekomst. In 2011 gaan we daarmee dan ook aan de slag.

Het merendeel van onze projecten binnen het programma klimaat en energie richt zich op het stimuleren en organiseren van energiebesparing. Samen met de provincie zijn hiertoe vier projecten uitgewerkt en opgestart. Kern van onze activiteiten op dit terrein is dat we het voor de inwoners van Drenthe zo gemakkelijk en aantrekkelijk mogelijk maken om energie te besparen.

Hiertoe zetten we producten en diensten voor energiebesparing in de etalage door middel van de 'Energiebrink' als vervolg op Drenthe Bespaart. Door enquêtes in het Drents bespaarpanel zijn we er in 2010 achter gekomen wat men verwacht aan te treffen op de Energiebrink. Tevens is door Rendo B.V. gebruik gemaakt van dit panel om te bepalen welke diensten men van het bedrijf verwacht als het gaat om duurzame verwarmingssystemen.

Met het Drents Bespaarschaap zullen we inwoners van Drenthe via een leuk en gemakkelijk spaarsysteem aanzetten tot deelname aan energiebesparingsactiviteiten. De opzet hiervoor is in 2010 ontwikkeld en zal in 2011 worden uitgevoerd.

Tenslotte is in het kader van energiebesparing ook met 8 Drentse gemeenten verkend welke mogelijkheden er zijn voor het uitvoeren van de 'wijkaanpak'; een door ons ontwikkelde leidraad om tezamen met de doelgroep tot een op maat gesneden en gedragen besparingsaanpak te komen. Eind 2010 is dit door één gemeente concreet opgepakt en voor drie gemeenten is op hun verzoek door ons een aanpak uitgewerkt..

Om de CO2-uitstoot van productiebedrijven in Nederland te verminderen is door negen van de twaalf natuur- en milieufederaties in Nederland gewerkt aan het project CO2-toppers. In Drenthe zijn hiertoe in 2010 vier bedrijven aangeschreven die per jaar de meeste CO2 uitstoten. Met name Attero bleek erin geïnteresseerd om vervolg te geven aan het project aan de hand van twee projecten waarbij afvalwarmte wordt gebruikt om biomassa te verwerken. In 2011 zal hieraan verder worden gewerkt.

Thema Kerntaken en Milieucommunicatie

Programma netwerk en ondersteuning inwoners/groepen

Betrokkenheid van (groepen) burgers bij natuur, milieu en landschap is een voorwaarde voor een succesvol natuur en milieubeleid. Daarom hebben we ook in 2010 verschillende activiteiten ontwikkeld om mensen te betrekken bij ons werk en te ondersteunen bij hun eigen activiteiten en werkzaamheden.

De invoering van de Wabo (en de daarop gebaseerde 'omgevingsvergunning') was voor ons een belangrijke reden om een kaderbijeenkomst te beleggen met alle aangesloten groepen. De jaarlijkse groependag had als thema 'waterberging en natuurontwikkeling'. Beide activiteiten werden goed bezocht en ze werden zeer gewaardeerd.

De aangesloten groepen zijn ook betrokken bij de ontwikkeling van de nieuwe beleidsvisie waaraan we in 2010 hebben gewerkt. Tijdens drie bijeenkomsten is intensief uitgewisseld wat de (nieuwe) koers van de NMF Drenthe zou moeten zijn.

Om het draagvlak voor natuur en milieu te versterken en zichtbaar te maken is samen met de andere Milieufederaties in Nederland gewerkt aan het project 'Vrienden van..'. Met behulp van de instrumenten en communicatiemiddelen die binnen het landelijke project ontwikkeld werden, zijn in Drenthe nieuwe mensen 'gebonden' aan onze activiteiten en organisatie. Ons aanbod van producten en diensten aan die personen is bovendien verder gestructureerd, zodat men zich ook gewaardeerd voelt.

Belangrijk onderdeel van onze werkzaamheden binnen dit programma betreft de afstemming en samenwerking met alle organisaties die actief zijn op het gebied van natuurbescherming. Naast activiteiten die meer verbonden zijn aan projecten organiseren we het Drents Natuurbeschermings-overleg waaraan de terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties en het IVN deelnemen. In 2010 heeft dit overleg zes keer plaatsgevonden, waarbij ook het Drents Plateau en Bond Heemschut twee keer zijn aangeschoven voor uitwisseling over ruimtelijke ontwikkelingen op het snijvlak van natuur en cultuurhistorie.

Programma natuur- en milieucommunicatie

De NMF Drenthe vervult op een breed terrein voor burgers en media een rol als aanspreekpunt en woordvoerder voor de natuur- en milieuorganisaties in de provincie. De website www.nmfdrenthe.nl is het middel waarmee we communiceren naar onze groepen en de aan ons verbonden organisaties. Deze website wordt steeds vaker bezocht. In 2010 ging het in totaal om 21.552 bezoeken, waarvan 12.725 unieke bezoekers.

De mogelijkheden die we hebben met onze website zijn in 2010 verder uitgebouwd. Er zijn drie nieuwe modules toegevoegd binnen ons CMS (content management system) waardoor we nu digitale petities, interactieve kaarten en online enquêtes kunnen maken. Stuk voor stuk middelen die onze communicatiemogelijkheden verruimen. Naast deze modules is er een modernisering van site doorgevoerd (web 2.0) waardoor we ook beter in staat zijn te koppelen aan bijvoorbeeld Social Media.

In 2010 hebben we onze naam veranderd in 'Natuur en Milieufederatie Drenthe'. Met deze naamsverandering hebben we ook voor de website een nieuwe huisstijl gekregen, die daarnaast is doorgevoerd naar de digitale nieuwsbrief (Ziezo!). Deze nieuwsbrief werd eind 2010 door 2.150 personen ontvangen; een lichte stijging ten opzichte van 2009.

Productrekening 2010 in cijfers

Gerealiseerd In euro's	Uur- kosten	Product- kosten	Totale kosten	Provinciaal budget	Overige inkomsten
Programma's					
1.1 Ruimtegebruik	219.248	8.427	227.674	134.991	87.377
1.2 Kwaliteit natuur en landschap Milieukwaliteit en duurzaam	133.148	40.414	173.561	71.250	92.367
2.1 ondernemen	106.088	16.956	123.044	78.000	42.781
2.2 Klimaat en energie Provinciaal netwerk en	157.696	16.269	173.966	40.000	124.047
3.1 ondersteuning Natuur- en	119.105	3.068	122.173	50.000	67.813
3.2 milieucommunicatie/voorlichting	71.212	26.515	97.727	32.700	62.685
3.3 Overige	0	8.163	8.163	0	8.163
Totaal	806.496	119.812	926.307	406.941	485.232

Gerealiseerd in uren	Groene ruimte	Duurzame ontwik- keling	Kerntaken en commu- nicatie	Totaal
Programma's				
1.1 Ruimtegebruik	2.139			2.139
1.2 Kwaliteit natuur en landschap Milieukwaliteit en duurzaam	1.299			1.299
2.1 ondernemen		1.035		1.035
2.2 Klimaat en energie Provinciaal netwerk en		1.539		1.539
3.1 ondersteuning Natuur- en			1.162	1.162
3.2 milieucommunicatie/voorlichting			695	695
3.3 Overige			0	0
Totaal	3.438	2.574	1.857	7.868

1. Hoofdthema groene ruimte

Product/Project	Gerealiseerd				
	Uur- kosten	Product- kosten	Totaal	Prov. budget 2010	Overige inkom- sten
1.1 Programma ruimtegebruik	0				
1.1.1 Versterking kwaliteit groene ruimte	30.084	0	30.084	24.741	5.000
1.1.2 Groene inbreng ruimtelijke plannen	75.286	0	75.286	35.000	40.500
1.1.3 RO-netwerk Drenthe	20.500	284	20.784	15.000	6.000
1.1.4 Provinciale omgevingsvisie	16.861	156	17.017	15.250	2.000
1.1.5 Ontwerpen aan Mooi Drenthe	43.511	4.394	47.905	20.000	23.178
1.1.6 Energie in het landschap	16.964	3.525	20.489	10.000	10.000
1.1.7 Natuurlijke recreatie	15.631	67	15.699	15.000	699
1.1.8 Kansen van bevolgingskrimp	410	0	410	0	0
Totaal 1.1 Ruimtegebruik	219.248	8.427	227.674	134.991	87.377
1.2 Programma kwaliteit natuur en landschap					
1.2.1 Versterking kwaliteit natuur en landschap	23.626	10.908	34.534	23.750	10.746
1.2.2 Gebiedsgerichte uitw. natuurperspectief	19.475	633	20.108	12.500	6.650
1.2.3 Beeldschoon water	28.444	27.476	55.920	10.000	38.824
1.2.4 Naturameter	18.014		18.014	7.500	10.500
1.2.5 Stilte op de kaart	24.933	1.297	26.230	10.000	16.272
1.2.6 Duisternis in Drenthe	18.655	100	18.755	7.500	9.375
Totaal 1.2 Kwaliteit natuur en landschap	133.148	40.414	173.561	71.250	92.367
Totaal Groene ruimte	352.395	48.841	401.236	206.241	179.744

2. Hoofdthema duurzame ontwikkeling

Product/Project		Gerealiseerd				
2.1	<i>Programma Milieukwaliteit en duurzaam ondernemen</i>	Uur-kosten	Product-kosten	Totaal	Prov. budget 2010	Overige inkomsten
2.1.1	Duurzame ontwikkeling Drenthe	30.238		30.238	30.000	0
2.1.2	Duurzame ideeënbus	9.533		9.533	10.000	-468
2.1.3	Omgevingsvergunning	6.714	39	6.752	10.000	-3.248
2.1.4	Ontwerpateliers Cradle to cradle	18.911		18.911	10.000	6.675
2.1.5	Hennep to House	30.904	16.918	47.822	8.000	39.822
2.1.6	Promotie duurzame mobiliteit	9.789	0	9.789	10.000	0
Totaal 2.1 Milieukwaliteit en duurzaam ondernemen		106.088	16.956	123.044	78.000	42.781
2.2	<i>Programma Klimaat en energie</i>					
2.2.1	Duurzame energievoorziening	31.109	633	31.742	25.000	4.486
	Windenergie	7.278	121	7.399	0	1.520
2.2.2	Drenthe bespaart	20.961	445	21.406	5.000	16.405
2.2.2a	Bespaarschaap	24.395	9.520	33.915	0	33.915
2.2.3	Energiebesparing in de wijk	38.489	0	38.489	5.000	33.664
2.2.4	Energiebespaarpanel	20.244	5.550	25.794		23.955
2.2.5	CO2-toppers in Drenthe	12.403		12.403	5.000	7.403
2.2.6	Verlichting bedrijfsgebouwen	2.819	0	2.819	0	2.700
Totaal 2.2 Klimaat en energie		157.696	16.269	173.966	40.000	124.047
Totaal hoofdthema duurzame ontwikkeling		263.784	33.226	297.010	118.000	166.828

3. Hoofdthema kerntaken en milieucommunicatie

Product/Project	Uur- kosten	Product- kosten	Totaal	Prov. budget 2010	Overige inkom- sten
3.1 Programma Provinciaal netwerk en ondersteuning					
3.1.1 Ondersteuning netwerk natuur en milieuvrijwilligers	20.705	1.855	22.560	15.000	0
3.1.2 Vrienden van natuur en milieu Drenthe	18.527	135	18.662	10.000	14.587
3.1.2a Vrienden van - projectleiding landelijk	57.298	1.078	58.376	0	53.226
3.1.3 Servicepunt natuur en milieu	7.406		7.406	10.000	0
3.1.4 Coördinatie natuurbescherming / DAO	15.170		15.170	15.000	0
Totaal 3.1 Provinciaal netwerk en ondersteuning	119.105	3.068	122.173	50.000	67.813
3.2 Programma Natuur en milieucommunicatie					
3.2.1 Milieubewustwordingsactiviteiten algemeen	9.481		9.481	9.700	0
3.2.2 Website en nieuwsbrief	33.338	9.671	43.009	18.000	25.275
3.2.3 De groene peiler Drenthe	9.020	2.241	11.261	5.000	6.239
De groene peiler, landelijke programmaleiding	12.095	14.603	26.698	0	24.866
Overige (landelijke samenwerking)	7.278		7.278	0	6.305
Totaal 3.2 Kerntaken en milieucommunicatie	71.212	26.515	97.727	32.700	62.685
Totaal kerntaken en milieucommunicatie	190.317	29.583	19.900	82.700	130.498
3.3 Overige					
Overige	0	8.163	8.163	0	8.163
Totaal 3.3 Overige	0	8.163	8.163	0	8.163

Aansluiting op de jaarrekening

In het totaaloverzicht van de productrekening zijn de kosten weergegeven op basis van het begrote uurtarief van € 102,50

In de jaarrekening 2010 zijn de kosten weergegeven op basis van het gerealiseerde uurtarief, omdat deze presentatie overeenstemt met die van de andere milieufederaties.

De productrekening sluit op de volgende manier aan op de jaarrekening:

Jaarrekening - staat van baten en lasten		In euro
Staat van baten en lasten		
Baten		
* Baten uit eigen fondswerving		-
* Baten uit gezamenlijke acties		-
* Baten uit acties derden		328.569
* Subsidies van overheden		525.629
* Baten uit beleggingen		-
* Overige baten		61.833
Som der baten		916.031
Lasten		
* Uitvoeringskosten groene ruimte		386.193
* Uitvoeringskosten duurzame ontwikkeling		285.748
* Uitvoeringskosten kerntaken en milieucommunicatie		211.775
* Overige		8.163
Som der lasten		891.879
Resultaat		24.152
Productrekening		In euro
Baten		
* Provinciaal budget 2010 activiteiten		406.941
* Overige inkomsten activiteiten		485.232
Baten activiteiten		892.173
Doorbelaastingverschillen exploitatie		58.287
Totale baten		950.460
Lasten		
* Uitvoeringskosten groene ruimte		401.236
* Uitvoeringskosten duurzame ontwikkeling		297.009
* Uitvoeringskosten kerntaken en milieucommunicatie		219.900
* Overige uitvoeringskosten		8.163
Kosten activiteiten		926.308
Kosten exploitatie		
Totale lasten		926.308
Totaal resultaat		24.152

III – Verslag per programma

Programma ruimtegebruik

1.1.1 Product Versterking kwaliteit groene ruimte

Omschrijving activiteiten en resultaat

De NMF Drenthe verzorgt op provinciaal niveau inbreng vanuit de natuur- en milieuorganisaties in (de ontwikkeling van) het ruimtelijk beleid. We dragen zo bij en geven mede vorm aan de ruimtelijke ontwikkelingen, op een zodanige manier dat natuur- en landschapswaarden behouden blijven en waar mogelijk verder worden ontwikkeld.

Een belangrijk onderdeel van dit werk is het adviseren over en het reageren op ruimtelijke plannen van de provincie. Onder deze werkzaamheden vallen lidmaatschap van en deelname aan de Commissie voor Fysieke Leefomgeving (AFLO) en de Commissie Landelijk Gebied (CLG). Wij leveren inbreng in de vergaderingen en zorgen voor de coördinatie van de inbreng van de terreinbeherende instanties.

Dit jaar heeft de AFLO o.a. advies uitgebracht over de Omgevingsvisie Drenthe, de uitvoeringsagenda 2011 – 2015 en de verordening ruimtelijk omgevingsbeleid.

Ook hebben wij onze inbreng geleverd bij gesprekken over het functioneren van de AFLO. De CLG heeft Gedeputeerde Staten onder meer geadviseerd over de Midterm Review in het kader van het Investeringsbudget Landelijk Gebied, het Natuurbeheerplan, het inrichtingsplan Dwingelderveld, het Aankoopstrategieplan en de begrenzing van de robuuste verbinding Sallandse Heuvelrug – Drents Plateau en de aanpak van de herijking van de EHS (zie voorgaande).

Belangrijke inhoudelijke onderwerpen in het kader van dit product waren de invulling van de (robuuste) Ecologische Hoofdstructuur (EHS), de gebiedsontwikkeling Norgerbrug en de voornemens van de NAM om nieuwe transportleidingen aan te leggen door natuurgebied De Vijftig Bunder.

Invulling EHS

In december 2009 hebben de provincie, LTO Noord, de terreinbeherende organisaties en de NMF Drenthe bestuurlijke afspraken gemaakt over de provinciale lijn voor de robuuste EHS (Ecologische Hoofdstructuur). In de eerste helft van 2010 hebben wij samen met de terreinbeherende organisaties deelgenomen aan diverse ambtelijke en bestuurlijke gesprekken over de nadere invulling van de robuuste EHS. Vanwege het nieuwe kabinetsbeleid lag de nadruk in de tweede helft van 2010 op de herijking van de EHS. Samen met de terreinbeherende organisaties hebben wij inbreng geleverd in een ambtelijke werkgroep die een advies heeft voorbereid over de herijking van de EHS. Begin 2011 wordt dit advies besproken in de CLG. De CLG zal dan adviseren over de inzet van de provincie Drenthe in het IPO en bij het overleg / de onderhandelingen met het Rijk.

Gebiedsontwikkeling Norgerbrug

In januari hebben we samen met de terreinbeherende organisaties gereageerd op de plannen voor de gebiedsontwikkeling rondom de Norgerbrug. Naar onze mening is er een alternatieve, veel logischer en minder ingrijpende oplossing voor de verkeersafwikkeling richting Norg. In een gesprek met de gemeente Assen en de provincie hebben we onze reactie nader toegelicht. Ook zijn de resultaten van het ganzenonderzoek dat is uitgevoerd ten behoeve van de planvorming met ons besproken. In juli hebben we, mede namens de terreinbeherende organisaties en Vogelbescherming onze zienswijze gegeven op de Notitie reikwijdte en detailniveau Gebiedsontwikkeling Norgerbrug. In haar advies over reikwijdte en detailniveau van het milieueffectrapport heeft de Commissie m.e.r. diverse opmerkingen uit onze zienswijze overgenomen.

Transportleidingen NAM

De NAM heeft het voornemen een nieuwe gastransportleiding en een aardgascondensaatleiding aan te leggen tussen Langelo en Sappemeer. In eerste instantie liep het voorkeurstracé van de

NAM door het natuurgebied De Vijftig Bunder. In 2009 heeft NMF Drenthe samen met Natuurmonumenten diverse gesprekken gevoerd met als resultaat dat de NAM heeft gekozen voor een ander, minder kwetsbaar, voorkeurstracé. Omdat het tracé door de Vijftig Bunder nog steeds één van de alternatieven vormt, hebben we begin 2010 mede namens andere natuurorganisaties op de startnotitie MER gereageerd. Ook op andere onderdelen van de startnotitie hebben we gereageerd. Zo hebben wij onder meer verzocht om in het MER het mogelijke effect van calamiteiten bij de aardgascondensaatleiding op de grondwaterkwaliteit te onderzoeken. Ook hebben wij gevraagd om voor het transport van het aardgascondensaat in het MER een alternatief toe te voegen, namelijk vervoer met vrachtwagens over de weg. In 2011 blijven we de ontwikkelingen met betrekking tot de gastransportleiding en de aardgascondensaatleiding kritisch volgen.

Producten (meetbare prestaties/indicatoren)

Op passende wijze en op de juiste momenten is het natuurbelang zowel mondeling als schriftelijk ingebracht tijdens relevante (ruimtelijke) beleidsprocessen, waardoor de besluitvorming is beïnvloed.

Schriftelijk:

- Reactie op gebiedsontwikkeling Norgerbrug gericht op infrastructuur en woningbouw die minder ingrijpt op de natuurwaarden (krijgt vervolg in 2011)
- Zienswijze op Notitie reikwijdte en detailniveau Gebiedsontwikkeling Norgerbrug
- Reactie op startnotitie MER gastransportleiding Norg-Groningen met als effect dat de NAM heeft gekozen voor een ander, minder kwetsbaar voorkeurstracé
- Adviesnota voor visitatiecommissie pMJP.

Mondeling:

- Ambtelijk en bestuurlijk overleg over robuuste EHS en herijking EHS waardoor een bijdrage is geleverd aan CLG-advies over de herijking van de EHS
- Ambtelijke gesprekken met provincie en gemeente Assen over plannen Norgerbrug, gericht op infrastructuur en woningbouw die minder ingrijpt op natuurwaarden.
- AFLO en CLG
- Symposium over biodiversiteit in Drenthe.

Looptijd

Januari – december 2010

1.1.2 Product Groene inbreng ruimtelijke plannen

Omschrijving activiteiten en resultaat

De NMF Drenthe levert de natuur- en milieu-inbreng in ruimtelijke planvorming. Deze inbreng leveren wij in de meeste planvormingsprocessen in nauwe samenwerking met terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties en/of lokale natuur- en milieugroepen, waarbij wij veelal zorgdragen voor de coördinatie van het werk en het leveren van de gezamenlijke inbreng.

Het leveren van adviezen en inhoudelijke bijdragen aan structuurvisies en de (grotere) bestemmingsplannen vormt de kern van dit werk. Gezien het grote aantal gemeentelijke ruimtelijke plannen dat jaarlijks in Drenthe wordt ontwikkeld, richten wij onze betrokkenheid op plannen waar provinciale natuur-, milieu- en landschapsbelangen in het geding zijn.

Planvormingsprocessen in het kader van bestemmingsplannen en gemeentelijke structuurvisies zijn onder de nieuwe Wro in verhouding belangrijker geworden. We vinden het van belang om zo vroeg mogelijk in de planvorming door gemeenten betrokken te worden, zodat het voor ons mogelijk is om pro-actief inbreng te leveren in de ontwikkelingsfase in plaats van (formele) reacties in de besluitvormingsfase. In 2010 is daarom geïnvesteerd in het versterken van onze relaties met gemeenten. Dat heeft dit jaar geleid tot nadere afspraken met de gemeente Midden-Drenthe. In 2011 zullen we vergelijkbare afspraken gaan maken met andere gemeenten.

In 2010 zijn 41 plannen nader door ons beoordeeld. In het kader van 20 plannen heeft dit geleid tot met name schriftelijke (re)acties. Een overzicht hiervan is gegeven bij de producten. Waar al bekend is wat het effect is van onze reacties, is dit weergegeven. Echter, in veel gevallen betreft het lopende planprocedures waarover pas in 2011 duidelijkheid zal komen.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Reactie op ontwerp structuurvisie Assen 2030. In de reactie hebben wij onder meer aangegeven dat de ontwerp structuurvisie een tamelijk globaal karakter heeft. Zo is niet duidelijk waar de gemeente als eerste gaat bouwen en waar als laatste en hoeveel woningen er per locatie gebouwd gaan worden.
- Reactie op concept-Visiedocument Structuurvisie Coevorden. De belangrijkste punten van de reactie zijn dat we bezwaar maken tegen de verschillende windmolenlocaties die de gemeente aangeeft en het nieuwe cultuurlandschap langs het Schoonebekerdiep.
- Inspraakreactie voorontwerp bestemmingsplan Mensportbedrijf Eexterweg 14 te Annen. In dit plan worden de realisatie van drie vakantieappartementen, een woning met koetshuis en een uitbreiding van de manege-activiteiten bij mensportbedrijf de Hooghe Acker mogelijk gemaakt. Wij hebben geadviseerd om het plan voor te leggen aan het kwaliteitsteam natuurlijke recreatie, omdat de uitbreiding zo dicht bij de EHS ligt.
- Inspraakreactie voorontwerp facet-bestemmingsplan paardenbakken Coevorden. Wij hebben in een reactie onze waardering voor het plan uitgesproken en verzocht de locaties waar geen paardenbakken zijn toegestaan op te nemen in de regels.
- Zienswijze ontwerp bestemmingsplan buitengebied Midden-Drenthe. We hebben onder meer onze zienswijze gegeven over hoe landschappelijke inpassing, natuur en recreatie geregeld is in het plan. Samen met de terreinbeheerders hebben we overleg gehad over de plankaarten. De gemeente heeft onze punten goed verwerkt in het nieuwe plan. Verder hebben we overleg gehad over hoe onze zienswijze verwerkt wordt in het nieuwe ontwerpbestemmingsplan. De gemeente neemt ons punt van borging van beeldkwaliteit over in het nieuwe plan. Verder wordt kamperen bij de boer niet bij recht mogelijk gemaakt.
- Verzoek om een voorlopige voorziening en beroepschrift i.v.m. de uitbreiding van camping De Bosrand in Spier. We hebben bezwaar tegen deze uitbreiding gemaakt, omdat er geen rekening is gehouden met het landschap en de EHS. Het verzoek om een voorlopige voorziening is afgewezen, omdat de eventuele effecten op de EHS niet onomkeerbaar zouden zijn. Uiteindelijk hebben we ons beroep ingetrokken, omdat we in een gesprek met Het Drentse Landschap, de gemeente en de ondernemer overeenstemming hebben bereikt over de

landschappelijke inpassing en natuurcompensatie op het terrein van de camping. Afgesproken is dat er een nieuw plan wordt gemaakt op basis van de gemaakte afspraken.

- Nadere reactie i.v.m. de reactie van de provincie op onze zienswijze i.v.m. het bestemmingsplan buitengebied Meppel. Wij zijn van mening dat de spelregels van de EHS niet goed zijn toegepast.
- Zienswijze ontwerpbestemmingsplan Recreatieve Ontwikkeling Amsterdamscheveld. In het MER is de toekomstige hoge grondwaterstanden i.v.m. het Bargerveen niet meegenomen. De gemeente gaat met Staatsbosbeheer nogmaals overleggen over dit punt.
- Reactie voorontwerp bestemmingsplan Nieuwveense Landen (Meppel). We hebben o.a. opmerkingen gemaakt over het beter verwerken van de duurzaamheidsambities in het plan, over landschappelijke inpassing, over het cumulatieve effect op natuurwaarden i.v.m. de plannen voor windmolenpark Scheerwolde en over effecten op de natuurwaarden van o.a. Wieden/Weerribben.
- Inspraakreactie voorontwerp bestemmingsplan buitengebied Westerveld. We hebben onder meer onze zienswijze gegeven over hoe landschappelijke inpassing, natuur en recreatie geregeld is in het plan.
- Inspraak reactie ruimtelijke onderbouwing projectbesluit compensatieplan baanverlenging Groningen Airport Eelde. Wij hebben opgemerkt dat de natuurcompensatie klaar moet zijn als de werkzaamheden gestart worden en we hebben een paar opmerkingen over de EHS gemaakt.
- Zienswijze ontwerpbestemmingsplan Kanaal Oostzijde 5 en15, Drijber. In dit plan wordt een melkveehouderij van 4,2 ha mogelijk gemaakt. We hebben aangegeven dat we de landschappelijke inpassing niet goed geborgd vinden in het plan. De gemeente heeft contact met ons opgenomen over onze zienswijze en aangegeven dat de landschappelijke inpassing via een private overeenkomst tussen gemeente en initiatiefnemer is geregeld. Hiermee is de inpassing voldoende geborgd.
- Reactie voorontwerp partiële herziening bestemmingsplan buitengebied Westerveld (anticipatie). Wij hebben in onze brief de opmerkingen uit onze inspraakreactie op het voorontwerp bestemmingsplan buitengebied meegenomen, om aan te geven dat we niet willen dat geanticipeerd wordt op mogelijkheden uit dat plan, waar wij het niet mee eens zijn.
- Zienswijze ontwerpbestemmingsplan Polderweg 1 Nijensleek. Dit plan maakt uitbreiding van een varkensbedrijf tot een megastal met 14.000 varkens mogelijk. Wij hebben bezwaar tegen dit plan gemaakt, omdat het in een grote bouwmasa in het beekdal van de Wapserveense Aa voorziet. In een beekdal dient de ruimte voor water behouden te blijven. Ook omwonenden en anderen hadden bezwaar tegen het plan ingediend. Dit heeft erin geresulteerd dat de raad van de gemeente Westerveld het bestemmingsplan uiteindelijk niet heeft vastgesteld.
- Zienswijze op het ontwerp bestemmingsplan partiële herziening bpbg Westerveld: We hebben de punten die nog over waren uit onze reactie op het voorontwerp van dit plan herhaald.
- Reactie op notitie bestemmingsplan buitengebied Westerveld. De gemeente heeft een aantal punten uit het voorontwerp bpbg gewijzigd. De regels voor agrarische bouwkvavels en recreatiebedrijven zijn beperkt (maximum bouwoppervlak). We hebben aangegeven dat we tegen uitbreiding van recreatiebedrijven in de EHS zijn en dat we bezwaar hebben tegen kamperen bij de boer op de essen en in de beekdalen.
- Zienswijze ontwerpbestemmingsplan Gasselternijveen dorp. Het belangrijkste bezwaar is de mogelijkheid tot uitbreiding van het bedrijventerrein langs de Hunze. In het nieuwe plan zijn de uitbreiding van het bedrijfsterrein en de woningbouw naast De Oude Weer niet opgenomen
- Reactie op voorontwerp bestemmingsplan Recreatiepark d'Olde Kamp. Wij hebben bezwaar gemaakt tegen de grootschalige uitbreiding van recreatiepark d'Olde Kamp, omdat wij van mening zijn dat dit niet past in het kleinschalige landschap rondom Ansen.
- Zienswijze bouwaanvragen kampeerterrein Fien de la Mar
- Reactie concept-ontwerpbestemmingsplan buitengebied Emmen 2010: We hebben aangegeven dat we positief zijn over de regeling voor landschappelijke inpassing. Verder geven we aan dat we het belangrijk vinden dat landschapselementen positief bestemd worden. Daarnaast hebben we nog opmerkingen gemaakt over kleinschalige recreatie en beschermen van natuurwaarden.

Looptijd

januari – december 2010

1.1.3 Project RO-netwerk Drenthe

Omschrijving activiteiten en resultaat

Gezien het belang van de inbreng van natuur, milieu en landschap in ruimtelijke planvormingsprocessen op gemeentelijk niveau is ons streven om in alle gemeenten in Drenthe een actief R.O.-netwerk van vrijwilligers opgericht te hebben. Ons doel is daarmee de ruimtelijke kwaliteit van Drenthe te versterken. Het netwerk gaat een belangrijke rol spelen in de inbreng van natuur- en milieubelangen bij ruimtelijke plan- en besluitvorming. Zij dragen ertoe bij dat de provinciale kernkwaliteiten in deze plannen voldoende worden gewaarborgd. Binnen het netwerk is op provinciaal niveau sprake van uitwisseling van kennis en expertise ter ondersteuning van de lokale beleidsbeïnvloeding.

In acht gemeenten is in voorgaande jaren gewerkt aan de oprichting en ondersteuning van RO-netwerken. In de loop van 2010 is dit ook gebeurd in de resterende 4 gemeenten Noordenveld, Assen, De Wolden en Hoogeveen. Bij de uitvoering is gekozen om alleen in De Wolden een fysieke startbijeenkomst te organiseren. In de andere gemeenten zijn mogelijke belangstellenden per e-mail benaderd. Ook zijn deelnemers geworven op een bijeenkomst over windenergie in Hoogeveen en is in Assen een vervolgbijeenkomst belegd. In alle 4 gemeenten zijn in de loop van 2010 RO-groepen tot stand gebracht met tussen de 5 en 25 deelnemers.

Bestaande RO-netwerken zijn in 2010 actief geweest. Met het RO-netwerk Tynaarlo is, in samenwerking met 2 lokale groepen, een vervolgbijeenkomst belegd over het Bestemmingsplan Buitengebied. Dit heeft geleid tot een aandachtspuntenlijst, die is ingebracht bij de gemeentelijke Nota van uitgangspunten van het bestemmingsplan.

In Assen hebben deelnemers op een speciaal voor het RO-netwerk belegde bijeenkomst inbreng geleverd op de uitvoering van de Florijnas.

In Coevorden en Borger-Odoorn hebben leden van het RO-netwerk inbreng geleverd in de structuurvisie.

In De Wolden zijn mede vanuit het RO-netwerk groepen van bewoners ontstaan die inbreng leveren in de structuurvisie.

Een geplande centrale bijeenkomst voor het RO-netwerk met een algemeen, actueel thema over de doorwerking van het provinciaal omgevingsplan op de gemeentelijke bestemmingsplannen, is doorgeschoven naar 2011. Er was nog teveel onzekerheid over de concretisering van het provinciaal beleid om hier een voorlichtingsbijeenkomst over te organiseren.

Deelnemers aan het RO-netwerk zijn regelmatig geïnformeerd en om advies gevraagd over ruimtelijke ontwikkelingen in de gemeenten (ca. 30 keer). Onder meer in Midden-Drenthe en Westerveld hebben leden diverse keren advies en informatie gegeven ten behoeve van de inbreng bij de gemeente door de NMF Drenthe.

Ook in 2011 houden we het RO-netwerk actief door het informeren over actuele ruimtelijke plannen en het delen van kennis over en ervaringen met het leveren van inbreng van natuur-, milieu- en landschapsbelangen. Daarbij blijven we ook mogelijkheden benutten om bestaande netwerken uit te breiden.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- In alle 12 Drentse gemeenten is een RO-netwerk tot stand gebracht
- In 7 gemeenten heeft het RO-netwerk een actieve inbreng geleverd bij de ruimtelijke planvorming
- Deelnemers in de gemeenten zijn middels e-mails en de digitale nieuwsbrief 'Ziezo' op de hoogte gebracht van relevante ontwikkelingen (ca. 30 keer)
- Het RO-netwerk Drenthe kent per 31-12-2010 ca. 200 deelnemers.

Looptijd

1 januari – 31 december 2010

1.1.4 Project Provinciale Omgevingsvisie

Omschrijving activiteiten en resultaat

In 2010 is het provinciale planproces voor het opstellen van de Omgevingsvisie Drenthe afgerond. Wij hebben samen met en mede namens de terreinbeherende organisaties op verschillende momenten in het proces inbreng geleverd. Wij hebben ons daarbij ingezet voor de inbreng van aspecten die samenhangen met behoud van natuur en landschap, duurzame ontwikkeling en ruimtelijke kwaliteit. De omgevingsvisie is mede door onze inbreng tijdens de loop van het proces op deze onderdelen in beduidende mate verbeterd. Wij zijn tevreden over de bereikte resultaten.

In januari hebben wij een werkbijeenkomst georganiseerd over het landschapsbeleid in de Omgevingsvisie. Tijdens de werkbijeenkomst is samen met landschapsdeskundigen van de provincie, gemeenten, Drents Plateau en natuur- en landschapsorganisaties het landschapsbeleid in de ontwerp Omgevingsvisie besproken. De werkbijeenkomst heeft geresulteerd in een aantal verbetervoorstellen voor de Omgevingsvisie. Deze hebben we meegenomen in onze zienswijze op de ontwerp Omgevingsvisie.

In februari is mede namens de terreinbeherende organisaties een schriftelijke zienswijze ingediend op de ontwerp Omgevingsvisie. Voor het onderdeel windenergie heeft de NMF Drenthe een aparte zienswijze ingediend (zie project Energie in het landschap). Daarnaast hebben we ambtelijk overleg met de provincie gevoerd met over het onderwerp water. Mede op basis van onze inbreng is de ontwerp Omgevingsvisie op de onderdelen landschap, water en windenergie aangepast. Verder is het onderdeel robuuste natuur ongewijzigd gebleven. Onze visie 'Een groene kijk op een duurzame ruimtelijke ontwikkeling' heeft hiervoor de belangrijkste bouwsteen gevormd.

In mei hebben we bij de behandeling in de statencommissie Omgevingsbeleid ingesproken. In juni hebben Provinciale Staten de Omgevingsvisie Drenthe vastgesteld. Na de vaststelling is de Omgevingsvisie Drenthe juridisch vertaald in de verordening ruimtelijk omgevingsbeleid, die wordt toegevoegd aan de Provinciale Omgevingsverordening Drenthe. Het concept ontwerp van de verordening is ambtelijk met de NMF Drenthe en de terreinbeherende organisaties besproken. Eind december hebben wij formeel op het ontwerp gereageerd. In 2011 zal de verordening ruimtelijk omgevingsbeleid definitief worden vastgesteld. Mede dankzij onze inbreng hebben Provinciale Staten de verordening omarmd als één van de instrumenten waarmee uitvoering wordt gegeven aan het provinciale beleid.

In september hebben wij op het concept beleidskader voor de geactualiseerde regeling Ruimte voor Ruimte gereageerd. Wij hebben geadviseerd om het beleid met betrekking tot Ruimte voor Ruimte vast te leggen in de Omgevingsverordening.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Mede door onze inbreng is de ontwerp Omgevingsvisie op de onderdelen landschap, water en windenergie aangepast. Die inbreng is geleverd door middel van:
  - Werkbijeenkomst met landschapsdeskundigen over provinciaal landschapsbeleid
  - Deelname aan burgersessies over Omgevingsvisie Drenthe
  - Ambtelijk overleg over waterbeleid in Omgevingsvisie Drenthe
  - Schriftelijke zienswijze op ontwerp Omgevingsvisie Drenthe
  - Deelname aan statenbijeenkomst over Omgevingsvisie
  - Deelname aan bijeenkomsten Groen Links over Omgevingsvisie
  - Inspraak bij behandeling ontwerp Omgevingsvisie in statencommissie
  - Reactie op actualisatie Ruimte voor Ruimte-regeling
- Mede door onze inbreng stellen Provinciale Staten in 2011 een verordening vast waarmee uitvoering wordt gegeven aan het provinciale beleid zodat natuur-, milieu en landschapsbelangen beter geborgd zullen zijn. Deze inbreng is geleverd door:
  - Ambtelijk overleg over verordening ruimtelijk omgevingsbeleid
  - Schriftelijke zienswijze op verordening ruimtelijk omgevingsbeleid
  - Inspraak bij behandeling verordening in statencommissie.

Looptijd

Januari – december 2010

1.1.5 Project Ontwerpen aan Mooi Drenthe

Omschrijving activiteiten en resultaat

Het tegengaan van verrommeling en het versterken van de ruimtelijke kwaliteit is een provinciaal belang. Met ontwerpen aan Mooi Drenthe beoogt de NMFD hieraan concrete bijdragen te leveren. Binnen dit thema zijn algemene werkzaamheden uitgevoerd en specifieke onderdelen als deelproject uitgewerkt. De specifieke onderdelen betreffen landschappelijke inpassing bedrijventerreinen, de schaalvergroting en landschapsverhalen.

Landschappelijke inpassing bedrijventerreinen

In 2009 hebben we samen met Drents Plateau het project 'De Ruimtelijke kwaliteit van de Drentse bedrijventerreinen op de Kaart!' uitgevoerd. In het kader van dit project zijn de oorzaken van de verrommeling door bedrijventerreinen in beeld gebracht. Ook is benoemd en zichtbaar gemaakt waar kansen en mogelijkheden tot verbetering liggen.

In 2010 zijn we samen met het Drents Plateau aan de slag gegaan met het ontwikkelen en uitvoeren van concrete ontwerpen voor een betere landschappelijke inpassing van drie lokale bedrijventerreinen in Drenthe. Deze bedrijventerreinen zijn door de gemeenten Aa en Hunze, Coevorden en Noordenveld aangedragen in het kader van de provinciale subsidieregeling gericht op het tegengaan van (verdere) verrommeling van het landschap.

Met twee van de drie bedrijventerreinen zijn in de loop van 2010 flinke vorderingen gemaakt met de plannen voor landschappelijke inpassing, waarbij intensief is samengewerkt met medewerkers van betrokken gemeenten. Rondom het bedrijventerrein 'Vogelshemweg' in Gasselternijveen (gem. Aa en Hunze) en het bedrijventerrein in Schoonoord (gem. Coevorden) is in eerste instantie een analyse van de bestaande situatie gemaakt door een landschapsarchitect. Vervolgens is die analyse voorgelegd aan zowel de direct omwonenden, als de ondernemers van het terrein in twee aparte, goed bezochte sessies. Tijdens deze bijeenkomsten is vervolgens ingezoomd op de terreinen om te bepalen welke zaken volgens ondernemers en omwonenden verbeterd zouden kunnen worden als het gaat om de landschappelijke inpassing. De resultaten hiervan zijn verbeeld op kaart. Deze kaarten zijn vervolgens weer teruggekoppeld aan ondernemers en omwonenden om daarna tijdens schetsbijeenkomsten in gemengde groepen voorstellen uit te werken voor oplossingen. Dit leverde per terrein 3 verschillende schetsen op, die eind 2010 zijn vertaald naar een eerste inrichtingsschets, inclusief een beschrijving van de voorgestelde verbeteringen. Deze schetsen vormen de basis voor het vervolg van het project in 2011. De plannen zullen dan verder uitgewerkt worden in een bestek, op basis waarvan tot realisering kan worden overgegaan. Met de gemeente Noordenveld is op verschillende momenten gekeken naar de mogelijkheden voor het uitvoering geven aan het project op het bedrijventerrein de Westerd in Peize. Daarbij bleek de voorgestelde methodiek die het project kenmerkt (intensieve interactie met omwonenden en ondernemers), voornamelijk niet aan te sluiten bij de wijze waarop de gemeente de landschappelijke inpassing zou willen toepassen. In 2011 zal opnieuw worden verkend op welke wijze het project uitvoering zal krijgen in Noordenveld.

Schaalvergroting landbouw

Dit jaar hebben we samen met LTO Noord het thema schaalvergroting opgepakt. Binnen het project 'Smaakmakende boerderijen in 't Olde landschap' werken we aan een Drentse aanpak ontwikkelen voor schaalvergroting in de melkveehouderij. We voeren dit project uit in samenwerking met Atelier Mooi Drenthe.

In juli 2010 hebben we samen met Atelier Mooi Drenthe een werkatelier georganiseerd. Tijdens het werkatelier zijn ambtenaren van gemeenten en provincie, agrarische ondernemers, architecten en landschapsarchitecten met elkaar in gesprek gegaan over de ruimtelijke opgave van de melkveehouderij in Drenthe.

Het resultaat van het werkatelier is als input gebruikt voor de uitvoering van een aantal praktijkcases. Voor de praktijkcases zijn drie verschillende melkveehouderijbedrijven met uitbreidingsplannen geselecteerd.

Elk bedrijf ligt in een ander landschapstype en binnen een andere gemeente. Per bedrijf hebben wij samen met LTO Noord en een externe procesbegeleider een startgesprek met de ondernemer(s) gevoerd, waarbij we aan de hand van een vragenlijst dieper op de plannen zijn ingegaan. Op basis hiervan is vervolgens een opdracht voor het ontwerpteam bestaande uit een architect en landschapsarchitect geformuleerd. Vervolgens hebben aan de keukentafel twee ontwerpsessies met de ondernemer(s), het ontwerpteam, LTO Noord en de NMF Drenthe plaatsgevonden. Bij één praktijkcase was ook de agrarisch adviseur (DLV) aanwezig. Elke praktijkcase heeft geresulteerd in schetsen voor de inrichting van het erf, de bebouwing en de landschappelijke inpassing. Per praktijkcase is een ander ontwerpteam betrokken. In 2010 zijn twee praktijkcases afgerond. In 2011 wordt de derde praktijkcase uitgevoerd en wordt het project verder afgerond.

Landschapsverhalen

Om bewustzijn en betrokkenheid van burgers bij het landschap te vergroten is het Rijk met de provincies en ruim veertig maatschappelijke organisaties de campagne *Een mooier landschap, maak het mee* gestart. Het project 'Verhalen in het Drentse landschap', een samenwerkingsproject van NMF Drenthe, Het Drentse Landschap en de provincie Drenthe levert een bijdrage aan de Drentse vertaling van de landelijke campagne. Met dit project leggen we de verhalen van het landschap bloot en maken we ze op een nieuwe en uitnodigende wijze toegankelijk en leesbaar voor een breed publiek.

De projectgroep - bestaande uit de NMF Drenthe, Het Drentse Landschap en de provincie als adviseur - heeft in september drie gebieden geselecteerd waarvoor een landschapsverhaal met bijbehorende route wordt gebouwd. Er zijn gebieden in drie verschillende landschapstypen gekozen, namelijk het esdorpenlandschap Meppen-Gees, het laagveenontginningsgebied Ruinerwold e.o. en het hoogveenontginningsgebied Gasselternijveen e.o.

In oktober zijn lokale verenigingen en groepen en betrokken inwoners in deze drie gebieden aangeschreven met de vraag of zij willen meewerken aan de bouw van een landschapsverhaal in het betreffende gebied. In het gebied Meppen-Gees heeft in november een startbijeenkomst met de deelnemende groepen plaatsgevonden. In de gebieden Ruinerwold e.o. en Gasselternijveen e.o. vinden de startbijeenkomsten begin januari plaats.

Voor alle gebieden zijn we gestart met de verzameling van materiaal (tekst, beeldmateriaal, geluidsfragmenten en filmpjes) waarmee het verhaal van het landschap in de drie gebieden kan worden verteld. In november zijn 2 studenten van de opleiding Mediavormgever van het Drenthe College bij de NMF Drenthe gestart met hun stage van een half jaar. Zij leggen in de drie gebieden hun beeld van het landschap in filmpjes vast.

In 2011 worden de drie landschapsverhalenroutes afgerond en beschikbaar gemaakt via internet en voor de smartphone. Ook worden de landschapsverhalen tijdens een Drentse Landschapsproeverij gepresenteerd aan het grote publiek.

Andere werkzaamheden

Eind 2009 leken er kansen te zijn om ook concrete uitwerking te geven aan onze ambitie om betrokken te zijn bij ontwerpprocessen voor de nieuwbouw of herstructurering van bedrijventerreinen. Uit verkennende gesprekken met onder andere de regio Groningen-Assen bleken de aangrijpingspunten beperkt zodat hieraan geen vervolg is gegeven.

Dit jaar hebben we ook met het Atelier Mooi Drenthe samengewerkt aan de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit van bedrijventerreinen. Wij hebben onze ervaringen ingebracht bij de voorbereiding van twee werkateliers over dit onderwerp. Ook hebben we inbreng geleverd bij de werkateliers zelf.

In landelijk verband is met andere Natuur en Milieufederaties in Nederland samengewerkt rondom het thema verrommeling met het project 'Verknipt Landschap'. Gezamenlijk zijn de meest 'verrommelde' plekken in Nederland in beeld gebracht op basis van meldingen van betrokken inwoners op de website www.verkniptlandschap.nl. Van deze meldingen is een top 6 per provincie samengesteld. In Drenthe bleek dat de meldingen aansloten bij onze eerdere inventarisatie in het kader van onze campagne 'Kiek op Drenthe'.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Ruimtelijke analyses door een landschapsarchitect van de lokale bedrijventerreinen in Schoonoord en Gasselternijveen om de mogelijkheden voor het verbeteren van de landschappelijke inpassing van die terreinen te bepalen
- Drie (schets) bijeenkomsten met ondernemers en omwonenden op twee lokale bedrijventerreinen, vastgelegd in schetsen, verslagen en foto's
- Conceptplannen voor de verbetering van de landschappelijke inpassing van de lokale bedrijventerreinen Schoonoord en Gasselternijveen
- Verkenning projecten ruimtelijke inpassing schaalvergroting elders in Nederland
- Werkatelier ruimtelijke opgave melkveehouderij
- Keukentafelgesprekken en schetsontwerpen voor uitbreiding melkveehouderijbedrijven in gemeenten Coevorden en Westerveld
- Drie gebieden geselecteerd waarvoor een landschapsverhaal met bijbehorende route zal worden ontwikkeld
- Schriftelijke uitnodigingen aan lokale verenigingen en groepen en betrokken inwoners
- Startbijeenkomst met lokale groepen over landschapsverhaal Meppen-Gees
- Inbreng tijdens twee werkatieliers van Atelier Mooi Drenthe over de (ruimtelijke) kwaliteit van bedrijventerreinen in Drenthe
- Deelname in Atelierraad Mooi Drenthe
- Aandacht en draagvlak voor ruimtelijke kwaliteit via de landelijke campagne 'verknijptlandschap' o.a. via het in beeld brengen van verrommelde plekken in Drenthe.

Looptijd

Januari 2010 - december 2011

1.1.6 Project Energie in het landschap

Omschrijving activiteiten en resultaat

De komende decennia zal de manier waarop Nederland energie produceert ingrijpend veranderen. Deze transitie naar een duurzame energievoorziening heeft ook ruimtelijke gevolgen. In het project energie in het landschap richten we ons op het stimuleren van duurzame energievoorziening die ook ruimtelijk goed is ingepast. We hebben ons in 2010 vooral gericht op het thema Windenergie.

In 2009 hebben we gezamenlijk met Stichting Natuur en Milieu en de provinciale milieufederaties een ruimtelijke visie opgesteld op de plaatsing van windturbines op land. Deze visie is landelijk ingebracht bij het ministerie van VROM. Medio 2010 heeft VROM een concept Ruimtelijk perspectief Wind op land uitgebracht, waarin onze visie in grote lijnen is overgenomen.

In 2010 zijn we mede op basis van onze visie ook in de provincie Drenthe activiteiten gaan ontwikkelen gericht op de verantwoorde plaatsing van windturbines. In januari hebben we in samenwerking met het Dagblad van het Noorden via een enquête de mening van de Drentse bevolking over windenergie gepeild. In totaal hebben 1.290 mensen de enquête in het Dagblad van het Noorden, de huis-aan-huisbladen en via het online panel de Groene Peiler ingevuld. De resultaten hebben we aangeboden aan Gedeputeerde Staten. Vervolgens hebben we in april een groot publiek debat georganiseerd. Ruim 100 Drentse inwoners, bestuurders, ambtenaren en deskundigen namen deel aan het grote Drentse winddebat. Tijdens het debat presenteerde de NMF Drenthe de eerste 3D-beelden van grote windmolens verspreid en geconcentreerd in het Drentse landschap. In de aanloop naar het Grote Drentse winddebat zijn wij ook met leden van lokale natuur- en milieuorganisaties in Drenthe het debat aangegaan over windenergie in Drenthe.

Alle resultaten hebben we ingebracht bij de provinciale besluitvorming over windenergie in het kader van de vaststelling van de Omgevingsvisie Drenthe. De resultaten hebben er mede aan bijgedragen dat de provinciale doelstelling voor windenergie in 2020 is verhoogd van 60 naar 200 MW. Verder zijn de Veenkoloniën en Zuidoost Drenthe aangewezen als provinciaal zoekgebied voor de plaatsing van windmolens.

Sinds de vaststelling van de Omgevingsvisie Drenthe zijn er allerlei initiatieven voor windenergie in de Veenkoloniën ontstaan. Omdat wij ons zorgen maken over de wildgroei aan plannen, hebben we in het najaar van 2010 aan het Rijk, de provincie en de gemeente Borger-Odoorn een manifest aangeboden waarin we alle initiatiefnemers van Drentse windparken verzoeken een pas op de plaats te maken. Ook alle andere gemeenten hebben het manifest schriftelijk ontvangen. In het manifest pleitten wij ervoor ruimte te maken voor een gedragen windontwerp voor de Veenkoloniën. Het landschap en de inwoners dienen het centrale vertrekpunt te vormen bij het maken van een windontwerp voor de Veenkoloniën.

De provincie en de gemeente Borger-Odoorn hebben het manifest positief ontvangen. De provincie heeft een regionale stuurgroep Windenergie ingesteld die zich bezig gaat houden met de nadere invulling van windenergie in het zoekgebied Veenkoloniën en Zuidoost Drenthe. Wij hebben een aantal keer overleg met de provincie gevoerd over de bijdrage die de NMF Drenthe kan leveren bij de uitwerking.

Eind 2010 zijn we gestart met een vervolg op bovenstaande activiteiten. Daarbij geven we ook invulling aan een landelijk project dat door de gezamenlijke Natuur en Milieufederaties is ontwikkeld, samen met het Rijk en de provincies en dat zich richt op het vergroten van het draagvlak voor windenergie. In Drenthe gaan we daarmee aan de slag door ons te richten op een participatief windontwerp voor de Veenkoloniën, waarbij bewoners actief worden betrokken bij het ontwikkelen van plannen voor windmolenparken.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- 1290 deelnemers aan enquête Windenergie Drenthe in Dagblad van het Noorden en huis-aan-huisbladen en via online panel
- Schriftelijke reactie ontwerp Omgevingsvisie op het onderdeel Windenergie
- Windebat met leden lokale natuur- en milieuorganisaties
- Ruim 100 deelnemers aan Grote Drentse winddebat
- 3D-beelden van windmolens in het Drentse landschap
- Aandacht in Drentse media voor resultaten enquête en winddebat
- Verhoging taakstelling wind en zoekgebied Veenkoloniën in Drentse omgevingsvisie
- Opstelling en aanbidding manifest Veenkoloniën voor de wind
- Advisering gemeente Emmen over invulling gemeentelijke ambitie m.b.t. windenergie.

Looptijd

Januari – december 2010

1.1.7 Project Natuurlijke Recreatie

Omschrijving activiteiten en resultaat

Sinds 2006 voeren we samen met de RECRON het project Natuurlijke Recreatie uit. Dit project richt zich op de ontwikkeling van recreatiebedrijven in Drenthe in combinatie met winst voor natuur en landschap. De afgelopen jaren zijn in het kader van dit project integrale ontwikkelingsperspectieven voor natuur en recreatie voor het Drents-Friese Wold en de gemeenten De Wolden en Aa en Hunze opgesteld. Ook is de ontwikkelingsvisie Ruimte voor het Leekstermeer opgesteld. Daarnaast is een aantal concrete uitvoeringsplannen gemaakt, waarbij de ontwikkeling van een recreatiebedrijf is gecombineerd met winst voor natuur en/of landschap. Verder is ingezet op de (verdere) ontwikkeling van instrumenten om uitvoering te geven aan de ontwikkelingsperspectieven. In oktober 2008 is in dit kader de subsidieregeling Toerisme Natuurlijk Drenthe van start gegaan. In januari 2009 heeft het provinciale kwaliteitsteam natuurlijke recreatie zijn eerste advies afgegeven. In 2009 is tenslotte de site www.natuurlijkerecreatiedrenthe.nl gelanceerd. Op de site is alle informatie te vinden over de resultaten van het project en het instrumentarium natuurlijke recreatie.

In de projectgroep natuurlijke recreatie nemen naast de NMF Drenthe en de RECRON ook het Recreatieschap en de provincie deel. De uitvoering van het project in 2010 bestond uit de volgende onderdelen.

Compensatieregeling

Er is een advies opgesteld met betrekking tot de compensatie van verblijfsrecreatie in de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) in Drenthe. Dit advies heeft allereerst geresulteerd in een acceptabele en werkbare compensatieregeling voor een recreatiebedrijf waarvoor eerder binnen het project een uitvoeringsplan was gemaakt. Bovendien is deze praktijkervaring vertaald naar een breder toepasbare werkwijze. Op basis van dit advies ontwikkelt de provincie samen met gemeenten een spoorboekje dat gevolgd kan worden wanneer een recreatiebedrijf wil uitbreiden in een kwetsbare omgeving. Bovendien heeft de provincie een Compensatiefonds bos, natuur en landschap ingesteld dat is ondergebracht bij het Groenfonds. Hierdoor is het mogelijk om in bepaalde gevallen recreatieve ontwikkelingen, die ingrijpen op natuur en landschap, financieel te compenseren in plaats van fysieke compensatiemaatregelen te nemen.

Leekstermeergebied

Wij hebben de natuur- en milieu-inbreng geleverd bij de uitwerking van de Ontwikkelingsvisie Ruimte voor het Leekstermeer. Wij geven daarbij advies en verzorgen de interne afstemming tussen de betrokken lokale en regionale natuurorganisaties.

Wij hebben DLG geadviseerd met betrekking tot de opzet van de organisatie voor de uitwerking. Mede op basis van onze inbreng zijn uiteindelijk verschillende werkgroepen ingesteld. Wij nemen, mede namens de andere betrokken natuurorganisaties, deel in de werkgroep planologie. Deze werkgroep heeft de Ontwikkelingsvisie planologisch vertaald in een Ruimtelijk Ontwikkelingskader voor verblijfsrecreatie in het Leekstermeer. Eind 2010 was dit Ruimtelijke Ontwikkelingskader in concept gereed. In 2011 zal het kader door de gemeente Noordenveld worden vastgesteld. In de andere werkgroepen wordt de NMF Drenthe door andere natuurorganisaties vertegenwoordigd. Tenslotte nemen wij deel in het netwerk Leekstermeer. In dit netwerk wordt de voortgang van de uitwerking van de Ontwikkelingsvisie besproken.

Communicatie

Om de mogelijkheden van het instrumentarium natuurlijke recreatie nader onder de aandacht te brengen is in maart voor gemeenteambtenaren recreatie en ruimtelijke ordening een themamiddag Ruimtelijke Ordening en Natuurlijke Recreatie georganiseerd.

Verder heeft een delegatie uit Utrecht een bezoek gebracht aan recreatiebedrijf De Vier Eiken. We hebben het gezelschap van Natuur en Milieufederatie Utrecht (NMU), RECRON, provincie Utrecht en Natuurmonumenten geïnformeerd over het project Natuurlijke Recreatie Drenthe.

In 2011 wordt de samenwerking voortgezet. Het is de bedoeling om de komende jaren weer nieuwe impulsen te geven aan de gecombineerde ontwikkeling van recreatie en natuur en landschap.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Themamiddag Ruimtelijke Ordening en Natuurlijke Recreatie voor gemeenteambtenaren
- Advies compensatie verblijfsrecreatie in de EHS
- Deelname aan netwerkbijeenkomsten Leekstermeer
- Deelname aan werkgroep planologie Leekstermeer en inbreng bij Ruimtelijk ontwikkelingskader voor verblijfsrecreatie in het Leekstermeergebied
- Organisatie afstemming regionale en lokale natuurorganisatie in het Leekstermeergebied
- Presentatie project natuurlijke recreatie aan delegatie van natuur- en recreatiesector uit Utrecht
- Organisatie, voorzitterschap en verslaglegging projectgroep natuurlijke recreatie
- Beheer site www.natuurlijkerecreatiedrenthe.nl

Looptijd

Januari – december 2010

Programma kwaliteit natuur en landschap

1.2.1. Versterking kwaliteit natuur en landschap

Omschrijving activiteiten en resultaat

De Natuur en Milieufederatie Drenthe verzorgt op provinciaal niveau de inbreng vanuit de natuur- en milieuoorganisaties bij beleidsvorming over de kwaliteit van natuur en landschap. Het gaat hierbij met name om ontwikkelingen met betrekking tot landbouw en water. Daarnaast zijn we betrokken bij het opstellen van beheerplannen voor de Natura 2000-gebieden in Drenthe. Samen met de terreinbeherende organisaties leveren we inbreng bij het opstellen van beheerplannen voor de acht Natura 2000-gebieden waarvoor de provincie Drenthe verantwoordelijk is.

Natura 2000

In 2008 is in Drenthe een start gemaakt met het opstellen van beheerplannen voor een deel van de 14 Natura 2000-gebieden in Drenthe. De provincie Drenthe is verantwoordelijk voor het opstellen van de beheerplannen voor acht Natura 2000-gebieden. Op 1 september 2009 hebben Gedeputeerde Staten van Drenthe hun advies en de concept-beheerplannen aan de Minister gestuurd. In 2010 zouden de conceptplannen verder worden uitgewerkt tot een ontwerpplan dat, na de formele aanwijzing van een Natura 2000-gebied door de Minister, ter inzage kan worden gelegd. Dit proces heeft echter vertraging opgelopen, met name vanwege onzekerheid met betrekking tot het landelijke beleid ten aanzien van ammoniak en Natura 2000 en vertraging bij de formele aanwijzing. Landelijk wordt er in dit kader gewerkt aan de PAS (Programmatistische Aanpak Stikstof). De planning van de realisatie van de PAS is verschoven naar 2011.

De provinciale adviesgroep Natura 2000, waarin de NMF Drenthe is vertegenwoordigd, is dit jaar wel een aantal keer bijeengekomen. Wij hebben de provincie onder meer geadviseerd over de handhavingssparagraaf in het beheerplan, de waterparagraaf en de afstemming met het waterbeleid en het communicatieplan.

In 2009 is voor het onderdeel ammoniak ook een apart provinciaal traject opgestart. Vanaf de zomer van 2009 is gewerkt aan een provinciaal Beleidskader Stikstof Drenthe dat vertaald zou moeten worden in de verschillende beheerplannen. De NMF Drenthe heeft, samen met de terreinbeherende organisaties, deelgenomen in de klankbordgroep voor het beleidskader. Ook heeft, een aantal keer samen met provincie en LTO Noord, ambtelijk en bestuurlijk overleg over het beleidskader plaatsgevonden. Uiteindelijk zijn de onderhandelingen over dit beleidskader in juni 2010 vastgelopen, met name vanwege het feit dat LTO Noord eerst de landelijke PAS wilde afwachten. Eind 2010 hebben de NMF Drenthe en LTO Noord het gesprek over een beleidskader Stikstof weer opgepakt, omdat het PAS erg lang op zich laat wachten. Het gesprek richt zich met name op de melkveehouderij, omdat de vergunningverlening voor deze bedrijven in afwachting van de PAS grotendeels stilligt. In 2011 krijgen deze gesprekken een vervolg.

Landelijk werken we met de andere provinciale milieufederaties samen binnen het programma Ave N@tura 2000. Dit programma richt zich op het creëren van draagvlak voor en een hogere kwaliteit van de Natura 2000-beheerplannen. In het kader van dit programma hebben het LEI en het CLM op ons verzoek de kansen en mogelijkheden van innovatie rond Natura 2000-gebieden onderzocht. Uit het onderzoek blijkt dat er allerlei kansen en mogelijkheden voor agrarische bedrijven zijn om hun bijdrage aan verdroging en vermessing van Natura 2000-gebieden te verminderen. De provinciale milieufederaties hebben ook onderzoeksinstituut Alterra opdracht gegeven om onderzoek te doen naar de kwaliteit van de eerste concept-beheerplannen. In het rapport '*De eerste concept en ontwerp beheerplannen Natura 2000*' geeft Alterra diverse suggesties en voorbeelden om de kwaliteit van de beheerplannen te verbeteren. Wij hebben het rapport onder meer aan diegenen gestuurd die bij de provincie verantwoordelijk zijn voor het opstellen van de beheerplannen. Ook zijn de resultaten gepresenteerd op het noordelijke regiosymposium over Natura 2000 dat de provinciale milieufederaties in samenwerking met de terreinbeherende organisaties en Vogelbescherming hebben georganiseerd.

Water

Op het terrein van beleidsbeïnvloeding en advies waren er dit jaar een aantal activiteiten. In 2010 hadden wij diverse keren contact met bestuurders van Waterschap Reest en Wieden o.a. over het Lozingenbesluit Open teelt en de handhaving daarvan. Daarnaast voerden we overleg met bestuursleden van het waterschap Reest en Wieden. Daarin werden een aantal inhoudelijke thema's besproken w.o. project Hoefijzer Ruinen en visstandbeheer. Met bestuurders van waterschap Hunze en Aa's hebben wij een overleg gehad over het bestuurswerk in het afgelopen jaar.

Wij organiseerden overleg met Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten waarin afspraken werden gemaakt over de inbreng van de natuur- en milieuorganisaties bij de gebiedsontwikkeling van het beekdal van de Wold Aa (atelier Wold Aa o.l.v. Dienst Landelijk Gebied DLG). Als lid van de werkgroep van het project Het Blauwe Goud (Klimaatbestendigheid Drenthe), leverden wij tekstvoorstellen en beeldmateriaal aan voor de op te stellen nota.

Naar aanleiding van een gedetailleerde melding van een particulier over een illegale vuilwaterlozing op het Zuidlaardermeer, legden wij contact met waterschap Hunze en Aa's. Het waterschap zegde een analyse van de situatie toe.

Eind 2009 maakten wij een Wateragenda met mogelijke thema's voor de komende vijf jaar. Op basis van deze agenda voerden wij dit jaar een aantal gesprekken met de terreinbeheerders. Dit leidde tot afspraken over thema's waar we gezamenlijk op blijven inzetten (o.a. ontwikkeling beekdalen, duurzame drinkwaterwinning Hunzedal) en over vormen van samenwerking.

Wij stuurden GS een brief over de evaluatie van Breevenen, samen met Het Drentse Landschap. Wij hebben GS voorgelegd dat naar onze mening het project niet heeft geleid tot de beoogde duurzame drinkwaterwinning. In de loop van het proces bleek tot onze verbazing dat een veel eerder toegezegde overeenkomst over natuurontwikkeling tussen de provincie en de WMD niet tot stand is gekomen. In oktober 2010 vond over deze brief een bestuurlijk overleg plaats. De Waterleiding Maatschappij Drenthe (WMD), Provincie en natuurorganisaties hebben hun standpunten over de situatie uitgewisseld. Afgesproken is dat er een vervolg aan dit geheel moet worden gegeven. Dit zal plaatsvinden in 2011.

Ammoniak en bollenteelt

Dit jaar is de aanpassing van de provinciale kaart Wet ammoniak en veehouderij afgerond. Wij hebben mede namens de terreinbeherende organisaties inbreng geleverd bij de aanpassing van de Wav-kaart. In 2009 was het Wav-traject tijdelijk stilgelegd, omdat er een aanpassing van de EHS-kaart plaatsvond. De aanpassing van de EHS-kaart is dit jaar in de Wav-kaart verwerkt. Ook is een nieuw paddenstoelenonderzoek in de kaart verwerkt. In november hebben Provinciale Staten de aangepaste Wav-kaart vastgesteld. De NMF heeft samen met LTO Noord een belangrijke bijdrage geleverd bij de voorbereiding van het 'Advies van de stuurgroep Wav inzake de aanwijzing van de zeer kwetsbare gebieden in het kader van de Wet ammoniak en veehouderij.

De NMF Drenthe levert de natuur- en milieu-inbreng in het provinciaal Platform Duurzame Bollenteelt Drenthe. Dit platform is in 2010 één keer bijeen geweest. Hierbij zijn ondermeer de monitoringsresultaten 2009 van de milieusituatie van de Drentse lelieteelt besproken.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Samen met de terreinbeherende organisaties is gericht invloed uitgeoefend op het proces dat leidt tot beheerplannen voor de acht Natura 2000-gebieden waarvoor de provincie Drenthe verantwoordelijk is. Onze adviezen en inbreng leverden we zowel schriftelijk als mondeling:
Mondeling:
  - Provinciale adviesgroep Natura 2000
  - Advies en inbreng in klankbordgroep, ambtelijk en bestuurlijk overleg over provinciaal beleidskader Stikstof
  - Advies en inbreng workshop Alterra over beleidskader Stikstof Drenthe
  - Advies en inbreng derde landelijke Waterdag Natura 2000
  - Deelname aan regiosymposium van natuurorganisaties over Natura 2000

Schriftelijk:

- Advies voor klankbordgroep Natura 2000-gebied Elperstroom
- Rapport 'Innovaties rond Natura 2000-gebieden, kansen en mogelijkheden voor agrarische bedrijven'
- Rapport 'Eerste concept- en ontwerpbeheerplannen Natura 2000'

- Organiseren van gezamenlijke adviezen door natuurorganisaties bij het gebiedsproject Wold Aa middels:
  - het organiseren van afstemmingsoverleg met Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
  - maken en uitdragen van een notitie 'Kenmerken watersysteem Wold Aa ten behoeve van een gezamenlijk standpunt, januari 2010.
- Bijdrage geleverd aan kennisverspreiding over de invloed van klimaatverandering op de natte natuur in Drenthe, door een inleiding tijdens een themabijeenkomst van de werkgroep Natte Natuur in het provinciehuis
- Advisering door middel van een brief aan GS Drenthe over evaluatie Breevenen, gezamenlijke brief van Het Drentse Landschap en NMF Drenthe
- Deelname aan bijeenkomst van de commissie deelprogramma zoetwater van de Deltacommissie in Exloo, 3 november 2010
- Deelname/advisering aan projectgroep en stuurgroep kaart Wet ammoniak en veehouderij hetgeen heeft geleid tot een vastgestelde Wav kaart
- Inbreng in 'Advies van de stuurgroep Wav inzake de aanwijzing van de zeer kwetsbare gebieden in het kader van de Wet ammoniak en veehouderij'
- Deelname in Platform Duurzame bollenteelt Drenthe.

Looptijd

Januari - december 2010

1.2.2 Gebiedsgerichte uitwerking natuurspectief

Omschrijving activiteiten en resultaat

In 2009 is samen met de terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties een visie op een duurzame ruimtelijke ontwikkeling van Drenthe opgesteld (vastgelegd in het rapport: 'Een groene kijk'). De doelstelling van deze visie is behoud en ontwikkeling van biodiversiteit en aantrekkelijkheid van het Drentse landschap, rekening houdend met de klimaatverandering. Belangrijke onderdelen van deze visie zijn de robuuste klimaatcorridor Weerribben-Fochteloërveen, verbinding van natuurgebieden van het Drents Friese Wold tot en met het Hunzedal tot een begeleid natuurlijke eenheid, herstel van de Anserhooilanden (beekdal Oude Vaart) en herstel van het Blauwe hart van Drenthe. Onderdelen van de visie vragen om een nadere uitwerking.

Na overleg met de provincie en terreinbeheerders is ervoor gekozen om uitwerking van de visie voor het gebied Uffelte-Ruinen (o.a. Anser hooilanden) voorrang te geven. Dit houdt verband met het feit dat hier in de loop van 2010 een gebiedsproces is gestart met het oog op de combinatie van waterberging en natuurontwikkeling. Een visie op natuurontwikkeling in dit gebied is een belangrijke bouwsteen voor het gebiedsproces. De opstelling van deze visie hebben we in samenwerking met provincie en terreinbeheerders opgestart. In december organiseerden we een eerste werkbijeenkomst. Op deze bijeenkomst werden de natuurdoelen voor het gebied en de bergingsscenario's besproken. Begin 2011 volgen nog twee werkbijeenkomsten. Daarna wordt de Bouwsteen Natuur afgerond.

Met betrekking tot het Blauwe Hart van Drenthe ligt het initiatief bij Staatsbosbeheer. Wij nemen deel aan de projectgroep die hieraan uitwerking geeft. Een bijeenkomst over mogelijkheden van een klimaatbufferproject leidde tot het voorstel om een Drentse Klimaatstrategie te gaan opstellen om perioden van droogte het hoofd te kunnen bieden (het Blauwe Goud). Deze klimaatstrategie vormt een uitwerking van de Groene kijk en de Omgevingsvisie van de provincie. Het geheel krijgt in 2011 een vervolg.

Voor het Hunzegebied hebben we in 2010 samen met Het Drentse Landschap een gebiedsvisie opgesteld. Deze visie richt zich met name op de huidige knelpunten in en toekomstige strategie voor het watersysteem. We zullen deze visie in 2011 met gebiedspartners bespreken en vervolgens breder presenteren

Om het vergroten van de bekendheid van en draagvlak voor de Groene Kijk hebben we samen met de terreinbeherende organisaties een voorlichtingsbijeenkomst georganiseerd voor leden van Drentse natuurorganisaties. Deze bijeenkomst kende een grote opkomst en werd zeer gewaardeerd.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Waterwinning en natuurontwikkeling in het Hunzedal, visie en standpunten van Het Drentse Landschap en de Natuur en Milieufederatie Drenthe: rapport NMF Drenthe/Het Drentse Landschap
- Bouwsteen Natuur voor het gebied Uffelte-Ruinen, december 2010, projectnotitie NMF Drenthe
- Eerste werkbijeenkomst Bouwsteen Natuur Uffelte-Ruinen
- Literatuuroverzicht en verslag eerste werkbijeenkomst, december 2010
- Bekendheid van onze gezamenlijke Natuurvisie Een Groene Kijk, verhoogd door een presentatie voor onze achterban en die van Het Drentse Landschap op 31 maart in Assen. Ca. 80 belangstellenden
- Artikel kwartaalblad Het Drentse Landschap, no. 65, maart 2010

Looptijd

Januari 2010 - maart 2011

1.2.3 Beeldschoon water

Omschrijving activiteiten en resultaat

Met het project Beeldschoon Water maken wij 'natuur onder water' inzichtelijk voor een brede doelgroep en vergroten wij het bewustzijn over het belang van een goede waterkwaliteit. In dit project zijn de foto's van de Drentse onderwaterwereld, die in onze opdracht zijn gemaakt door Willem Kolvoort, de belangrijkste drager. We zijn het project samen met Het Drentse Landschap gestart. Vanwege het succes is in 2009 besloten, in 2010 te starten met een vervolgpriject Beeldschoon Water. Centraal in dit project staan de samenwerking tussen 'waterpartijen', de productie van een gezamenlijke website en het plaatsen van grote fotodoeken onder ophaalbruggen.

De samenwerking

Voor het project is een samenwerking opgezet met verschillende 'waterpartijen' in Drenthe: de provincie Drenthe, gemeenten Meppel en Tynaarlo, de waterschappen Reest en Wieden, Noorderzijlvest, Hunze en Aa's en Velt en Vecht, de Stichting Het Drentse Landschap en de Natuur en Milieufederatie Drenthe. Gedurende de voorbereidende periode is de projectgroep een zestal keer bijeengekomen om de voortgang te bespreken. Na afloop van het evenement is een evaluatiebijeenkomst gehouden op 3 juni 2010 met de projectgroep. Uit het evaluatieverslag van het project blijkt dat de samenwerkingspartners zeer tevreden zijn over het geleverde resultaat (het verloop van de bijeenkomst op 16 april, de website, de fotodoeken, etc).

De fotodoeken

De fotodoeken, die bevestigd zijn onder de Vriezerbrug in Tynaarlo, de Galgenkampsbrug in Meppel, de Pieter Hummelenbrug in Smilde en de Oosterhesselerbrug in Coevorden, zijn gericht op het verkrijgen van aandacht bij het publiek voor het thema Waterkwaliteit. Onder de doeken staat groot vermeld: www.beeldschoonwater.nl. De doeken wekken nieuwsgierigheid op, zodat mensen op de website gaan bekijken en meer informatie lezen over Beeldschoon Water. De doeken zijn bevestigd voor een periode van 3 á 5 jaar.

Openingsevenement

De openingsbijeenkomst bij een van de geplaatste fotodoeken bij de Vriezerbrug in Tynaarlo was op twee hoofddoelen gericht: het samenbrengen van de 'waterpartijen' in Drenthe en het verkrijgen van media aandacht. Bij de opening waren zo'n 80 mensen aanwezig van alle verschillende 'waterpartijen'. Ook waren er verschillende media: RTV Drenthe, het Dagblad van het Noorden en een paar lokale kranten. In de zaterdagkrant van 17 oktober 2010 stond een foto van de opening op de voorpagina van de Drentse editie van het Dagblad van het Noorden. Op RTV Drenthe was de opening een item tijdens het Nieuws en in het programma PS.

De opening is verzorgd door bestuurders van alle betrokken partijen. Zij openden allen als vertegenwoordiger van hun organisatie een fotoframe met een afbeelding gemaakt door Willem Kolvoort. Dit frame en alle andere doeken onder de overige bruggen in Drenthe, staan symbool voor de samenwerking.

Website

De website beeldschoonwater.nl is geproduceerd in het kader van dit project. Met deze website richten we ons op (interactie met) het algemene publiek door meer informatie te geven over waterkwaliteit, meer wisselende foto's te laten zien, een activiteitenagenda m.b.t. Water te hebben en mensen hun eigen waterbeleving te laten plaatsen op de Waterkaart van Drenthe. Op deze manier presenteren we het thema waterkwaliteit op een interessante en aantrekkelijke wijze. De bezoekersaantallen hebben een stijgende lijn laten zien: van 1500 bezoeken in 2009 naar 2599 in 2010 (stijging van ruim 70%). In totaal werd de website beeldschoonwater.nl 2599 keer bezocht in 2010, waarvan 1796 unieke bezoekers, 8164 paginaweergaven en 67 % nieuwe bezoekers.

Communicatie & PR

De samenwerkende partners communiceren onder de noemer van Beeldschoon Water. Op de website zijn alle partijen en logo's vermeld. Er is een bewuste keuze gemaakt om dit alleen op de website te plaatsen. Hiermee leiden we de aandacht niet af van het thema. De website is tevens voorzien van het partnerlogo van Nederland Leeft met Water en hun beeldmerk. Hiermee sluiten we aan bij een landelijk herkenbare campagne m.b.t. het thema Waterkwaliteit. Voor de opening is een speciale uitnodiging gemaakt, waar tevens dit logo op staat.

Het evenement is via verschillende kanalen aangekondigd:

- Voor de opening zijn uitnodigingen gedrukt en naar een gezamenlijk samengestelde adressenbestand gestuurd
- Persberichten zijn verzonden naar lokale en regionale bladen
- via verschillende relevante websites
- in een radio-interview van radio Tynaarlo waar de NMF Drenthe is geïnterviewd
- via de digitale nieuwsbrief van de NMF Drenthe.

Overige activiteiten

Ook in 2010 hebben we ervoor gezorgd dat de tentoonstelling Beeldschoon Water (geproduceerd in 2008) diverse locaties heeft aangedaan. Van 5 juni 2010 tot 25 september 2010 was de tentoonstelling in het Voerman Museum in Hattem, waar zo'n 8600 bezoekers de tentoonstelling hebben gezien.

In oktober en november 2010 hebben we in verband met het project De Watervlo een drietal lezingen georganiseerd op het watereducatieschip De Watervlo over het thema Beeldschoon Water. Helaas was de belangstelling hiervoor erg klein en hebben we één lezing af moeten blazen.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Bijgedragen aan het behouden en versterken van een breed draagvlak voor een goede ecologische waterkwaliteit via grootschalige publieksvoorlichting door:
  - Plaatsing van vier grote onderwaterfoto's onder ophaalbruggen in Drenthe
  - Openingsevenement bij een brug voor pers en publiek
  - Vermelding van Beeldschoon Water in verscheidene media, waaronder Dagblad van het Noorden, RTV Drenthe, Radio Tynaarlo
  - Interactieve kaart met beeldmateriaal en informatie over waterkwaliteit in Drenthe
  - Het plaatsen van de bestaande tentoonstelling Beeldschoon Water op een paar nieuwe locaties, waaronder het Voerman museum in Hattem. In totaal zo'n 8600 bezoekers in 2010
  - 3 lezingen over het thema Water voor het project 'Go with the Watervlo'
- Samenwerking tussen de aan water gerelateerde partijen in Drenthe, gericht op verbetering van de waterkwaliteit geïnitieerd en geëffectueerd
- Website bezoeken steeg met ruim 70% van 1500 bezoeken in 2009 naar 2599 bezoeken in 2010.

Looptijd

Januari - december 2010

1.2.4. Project Naturameter

Omschrijving activiteiten en resultaat

Mensen die in een Drents Natura 2000-gebied wandelen weten niet hoe de ecologische kwaliteit van een natuurgebied nu wordt beoordeeld. De meeste mensen hebben ook geen beeld van het gebied in optimale staat en weten niet welke karakteristieke soorten het moeilijk hebben of ontbreken.

Het project Naturameter heeft als doel om bij een breed publiek op een aansprekende en begrijpelijke manier de kennis te vergroten over natuurkwaliteit, natuurdoelen en de omgevingsfactoren die van invloed zijn op de natuurwaarde van een gebied.

Aan een voorlichtingsinstrument als de Naturameter bestaat behoefte bij de partijen die bezig zijn met de beheerplannen voor Natura 2000- gebieden. Bij het opstellen van deze plannen en de daarop volgende uitvoering van maatregelen is steun vanuit de bevolking essentieel. Aanvankelijk heeft de ontwikkeling zich gericht op een soort 'thermometer' die de kwaliteit van de natuur in een gebied in één oogopslag weergeeft. Door onderzoek en gesprekken met deskundigen evolueerde dit idee naar een object dat visueel aantrekkelijker en speelser oogt. Een ontwerp bureau heeft hiervoor in onze opdracht een schetsontwerp gemaakt, dat diende voor gesprekken met financiers en terreinbeheerders. Uit die gesprekken bleek dit ontwerp geen haalbare optie te zijn. Zowel de omvang van het object als de productiekosten maakten realisatie onmogelijk. In het najaar hebben we daarom een eenvoudiger ontwerp opgesteld . De financiering en locatie kwamen eind 2010 definitief rond, zodat we opdracht tot productie konden verstrekken. Het definitieve object ('de Naturabalans') verbeeldt de balans in de natuur en is uitgevoerd als speeltoestel te gebruiken. De plaatsing en verdere uitwerking van de voorlichting is in samenwerking met Staatsbosbeheer ingevuld. Deze Naturabalans zal nu in het voorjaar bij het bezoekerscentrum van het Drents Friese Wold van Staatsbosbeheer geplaatst worden.

In 2011 zullen we – mede aan de hand van de reacties en ervaringen met deze eerste balans - nagaan of de voorziene verdere opschaling van dit concept potenties heeft.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Schetsontwerp Naturameter
- Overleg en samenwerking met terreinbeheerders, provincie en potentiële financiers
- Aangepast ontwerp Naturabalans
- Tekst voor Naturabalans en omgeving, website en ontdekroute Naturabalans
- Opdracht productie en plaatsing
- Eerste voorbereidingen presentatie.

Looptijd

Januari – december 2010

1.2.5 Project Stille op de kaart

Omschrijving activiteiten en resultaat

Met het project stille op de kaart willen we de belangstelling voor de stille vergroten. Wij willen deze kernkwaliteit van Drenthe, net als duisternis, bij een groter publiek voor het voetlicht brengen. Het uiteindelijke doel is om deze kwaliteit te beschermen en te verbeteren, op zijn minst in de bestaande Stillegebieden.

De rapportage van het Stilleonderzoek in 2009: 'Het oor te luisteren gelegd' is in april 2010 gereed gekomen en besproken met de provincie Drenthe. Het rapport is ook verspreid onder terreinbeheerders en de 20 vrijwilligers die de metingen hebben gedaan.

De resultaten van ons onderzoek in 2009 laten zien dat in alle 11 Stillegebieden samen, ruim een kwart van de tijd, storend geluid van verkeer is te horen. Aan de randen van de meeste Stillegebieden is daarbij ook het constante geruis van autoverkeer hoorbaar. De Stillegebieden zijn dus vaak niet stil. Een deel van het geluid is vermijdbaar (b.v. recreatievliegtuigjes).

In 2010 hebben wij een nieuw observatieformulier ontwikkeld waarmee een breder publiek geluidwaarnemingen kan vastleggen. Door een makkelijker bruikbaar observatieformulier kregen we een vollediger beeld van de diverse Stillegebieden en kunnen we gebieden gaan vergelijken. In totaal werd er aan de hand van deze nieuwe formulieren in 2010 op 71 plaatsen in Stillegebieden gemeten. Van alle Stillegebieden kwamen gegevens binnen.

De resultaten van de waarnemingen willen we op een interactieve kaart presenteren. Wij maakten eind 2010 een ontwerp voor deze stillekaart. Doel is om de kaart in 2011 op onze website te plaatsen. De kaart zal dan steeds verder worden aangevuld met observaties en beoordelingen van het geluid in de diverse gebieden en ingezet worden om het thema 'stille' en de stillegebieden op de politiek-maatschappelijke agenda te houden.

Meer publieke aandacht voor het thema stille werd gerealiseerd door met bezoekerscentra van Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer afspraken te maken over het inbouwen van een onderdeel Stille in bestaande excursies die in de zomer van 2010 gehouden werden. Eind 2010 werd door ons aandacht gegenereerd voor het thema Stille middels een theatervoorstelling van de Peergroep. De bestaande voorstelling 'Shiin' werd voor ons doel aangepast. Bij wijze van dank werden alle vrijwilligers hiervoor uitgenodigd. De voorstelling trok ruim 30 deelnemers en werd door hen heel positief gewaardeerd.

De werkgroep Monitoring Dwingelderveld bleek belangstelling te hebben voor toepassing van onze meetmethode uit 2009 om kwaliteit van het Stillegebied Dwingelderveld te gaan monitoren van 2011-2015. Wij hebben de werkgroep hiervoor een aantal voorstellen gedaan.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- 'Het oor te luisteren gelegd', april 2010. Rapport NMF Drenthe, 12 pag. 5 bijlagen
- Presentatie stiltemetingen en nieuwe observatiemethode aan natuurgidsen van het Dwingelderveld, 7 juni 2010
- Meetformulieren voor stillegebieden in Drenthe, inclusief toelichting en gebiedskaarten
- Themanummer over stille, nieuwsbrief nr. 5 'Ziezo'
- 'Is er nog stille te vinden in de Drentse natuur?' Kwartaalblad Het Drentse Landschap, nr 76, 2010
- Bijdrage over stille aan programma van radio Tynaarlo, 15 september 2010
- Voorstelling 'Shiin' over geluid en stille in het Horster Zand, uitgevoerd door de Peer Group, 16 oktober 2010
- Voorstel aan werkgroep 'monitoring Dwingelderveld' voor stilleobservaties door vrijwilligers in de jaren 2011-2015, november 2010.

Looptijd

Januari – december 2010

1.2.6 Project Duisternis in Drenthe

Omschrijving activiteiten en resultaat

Met het project duisternis in Drenthe draagt de NMF Drenthe bij aan het draagvlak voor behoud van duisternis in Drenthe. Er zijn nog veel inspanningen nodig om de duisternis werkelijk te beschermen. Dit vraagt duisternismaatregelen met oog voor verkeersveiligheid, sociale veiligheid en esthetiek en de behoefte om door verlichting op te vallen.

De NMF Drenthe heeft in 2010 opnieuw inwoners laten genieten van de duisternis door de organisatie en coördinatie van de Nacht van de Nacht. Daarnaast heeft zij overheden en bedrijfsleven handvatten aangereikt om bij te dragen aan een donkerder Drenthe.

Door het organiseren van de Nacht van de Nacht, met leuke en interessante publieksactiviteiten, hebben we een belangrijke bijdrage geleverd aan behoud en versterking van het draagvlak voor realisatie van duisternis. In totaal zijn, samen met ruim 25 samenwerkingspartners, 28 activiteiten georganiseerd met in totaal 1165 bezoekers. Minstens 9 van de 12 Drentse gemeenten hebben een actieve bijdrage geleverd. Een 5-tal bedrijven doofden eenmalig hun verlichting. Naar aanleiding van de Nacht van de Nacht is er weer veel publiciteit geweest op radio, in de geschreven pers en in (e-mail) nieuwsbrieven van diverse organisaties, o.a. onze speciale nieuwsbrief de Nacht Ziezo!

De stand van zaken rondom het toepassen van duisternisbeschermende maatregelen, zoals dimmen verlichting en groene LED is door Drentse gemeenten geactualiseerd en op de website gepubliceerd. In de nieuwsbrief (Nacht)-Ziezo is ook aandacht besteed aan relevante ontwikkelingen, zoals (voorkomen van) lichthinder door melkveebedrijven.

Onze beleidsmatige inzet richtte zich op het verdonkeren van Drenthe door in samenwerking met de provincie, gemeenten en anderen, zoals gebiedsbeherende instanties (o.a. terreinbeheerders, parkmanagement) te werken aan maatregelen om (delen van) Drenthe donkerder te krijgen. In 2010 kozen we daarbij voor het speerpunt reclame- en sierverlichting. Het verslag van dit werk is beschreven bij het project verlichting bedrijfsgebouwen.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Organisatie Nacht van de Nacht, met recordaantal van 28 activiteiten en 1165 bezoekers
- Speciale nieuwsbrief *Nacht-Ziezo!* en veel aandacht in de media voor behoud van duisternis
- Negen gemeenten leveren bijdragen aan de Nacht en diverse partijen spreken uit positief te staan tegenover het doven van reclameverlichting door bedrijven en instellingen in de nachtelijke uren.

Looptijd

Januari – december 2010

Programma Milieukwaliteit en Duurzaam ondernemen

2.1.1 Product Duurzame ontwikkeling Drenthe

Omschrijving activiteiten en resultaat

De NMF Drenthe draagt zorg voor de inbreng van milieubelangen op provinciaal niveau. In het project Duurzame Ontwikkeling Drenthe geven we gevraagde en ongevraagde adviezen aan overheden over diverse milieuthema's. In 2010 waren de Urgendatour, de structuurvisie ondergrond en de ontwikkelingen rond het TT-circuit en het vliegveld Groningen Airport Eelde belangrijk in het kader van dit product. Daarnaast speelde de voorgenomen vestiging van het bedrijf Noblesse Proteïns op het MERA terrein te Wijster.

Urgendatour en debat

Mede op verzoek van de provincie hebben we bijdragen geleverd aan de Urgendatour van Drenthe. Voor deze Urgendatour hebben we vooruitstrevende bedrijven en projecten op het gebied van duurzaamheid in de provincie geïdentificeerd. Daarnaast hebben we een werkbezoek aan Balinge georganiseerd waar bewoners zich inzetten voor duurzame woonomgeving. Aansluitend en in samenwerking met de Urgendatour heeft de NMF Drenthe een debatavond gehouden met het thema 'Drenthe krijgt nieuwe energie'. Ruim 70 aanwezigen hebben in De Tamboer in Hoogeveen een levendig debat gevoerd over energie en duurzame opties in Drenthe.

Structuurvisie ondergrond

De NMF Drenthe heeft op verschillende momenten inbreng geleverd aan de structuurvisie Ondergrond van Provincie Drenthe. Er is door ons met name geadviseerd om de bescherming van grondwater meer als uitgangspunt te nemen bij het gebruik van de ondergrond. Dit pleidooi is overgenomen. De voorrang die in de nota is gegeven aan fossiele energiewinning boven bijvoorbeeld geothermie is ondanks onze reactie niet gewijzigd.

TT-circuit

De omgeving van het TT-circuit kent een toenemende geluidsbelasting. De NMF Drenthe spant zich samen met diverse partners in voor het terugbrengen van deze geluidsbelasting. Een door ons bepleitte integrale aanpak waarbij de gebiedsontwikkeling wordt gecombineerd met geluidsaanpak en verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit, is dit jaar van de grond gekomen. De provincie heeft bureau BMC opdracht gegeven samen met de gebiedspartners en overheden een visie en uitvoeringsprogramma op te stellen. Dit is in 2010 in gang gezet. Er vindt een groot aantal werksessies plaats waaraan de NMF Drenthe actief heeft bijgedragen. Binnen dit traject zijn ook de vergunningprocedures onder de loep genomen. Ons voorstel om hiervoor een bestuursconvenant op te stellen, is overgenomen. In dit convenant worden afspraken gemaakt over de geluidsaanpak. Dit geheel dient ervoor te zorgen dat er een betere brug komt tussen de verschillende belangen in dit gebied en procedures worden vermeden. Onze inzet heeft er mede toe geleid dat er begin 2011 een visie voor het gebied, een uitvoeringsprogramma en een bestuursconvenant kan worden gepresenteerd. Tegenover een behoorlijke verruiming van de geluidsoverlast door het circuit, waar de gezamenlijke overheden tijdens de rit voor kozen, staan maatregelen die de geluidsoverlast moeten gaan beperken. In 2011 zal aan de afspraken in dit convenant verder uitwerking worden gegeven.

Groningen Airport Eelde

In 2010 hebben we ons met onze activiteiten gericht op een regionale luchthaven Groningen Airport Eelde op maat: een luchthaven waarin de (geluids- en milieu-) effecten op de omgeving actief worden beperkt. Om dit te bereiken hebben we ons o.a. ingezet voor de convenantbesprekingen die vlak voor de zomer van 2010 van start zijn gegaan. Deze convenantbesprekingen zijn helaas niet verder gekomen dan voorbereidende overleggen. In het begin van dit jaar is er door het Rijk ook een nieuw besluit over de baanverlenging genomen. De NMF Drenthe heeft hier niet op gereageerd omdat de eerder ingebrachte natuur- en milieuaspecten inmiddels door de Raad van State zijn afgehandeld.

In 2010 ondersteunde de NMF Drenthe de bezwaren van het IVN afdeling Eelde-Paterswolde bij een procedure bij de flora- en faunawet. Deze procedure heeft geen gevolgen voor de baanverlenging zelf. Een juiste en tijdige realisatie van compensatie van de vleermuisroutes als de baanverlenging wordt gerealiseerd, liggen daaraan ten grondslag. De uitspraak over deze procedure volgt in 2011.

Noblesse Proteïns

Rond de voorgenomen vestiging van het bedrijf Noblesse Proteïns (verwerking van slachtafval van kippen) op het MERA terrein te Wijste, heeft de NMF Drenthe net als omwonenden een zienswijze ingebracht. In deze zienswijze spraken wij onze zorg uit over de mogelijke extra stankoverlast van deze installatie. We hebben daarbij actief gepleit voor een onderhandelingsrol van de provincie om omwonenden en initiatiefnemers op dit punt verder bij elkaar te brengen. Helaas is deze begeleidende rol niet opgepakt. De omwonenden zijn tegen de vergunning in beroep gegaan.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Inbreng in het kader van de structuurvisie ondergrond van de provincie
- Samenwerking met de Stichting Urgenda heeft in 2010 geleid tot een geslaagde Urgendatour in Drenthe
- Debatavond over thema 'Drenthe krijgt nieuwe energie met ruim 70 aanwezigen
- Deelname/inbreng natuur en milieubelangen in de ontwikkeling visie en maatregelprogramma voor TT omgeving
- Inbreng in diverse besprekingen met verschillende betrokken partijen om te komen tot een convenant rondom Groningen Airport Eelde
- Deelname aan de Commissie Milieuhygiëne Luchthaven Eelde (CMLE).
- Zienswijze met betrekking tot de vestiging van het bedrijf Noblesse Proteïns op het MERA terrein.

Looptijd

Januari - december 2010

2.1.2 Project Duurzame ideeënbus/koploperkaart

Omschrijving activiteiten en resultaat

Met het project de Duurzame ideeënbus wil de NMF Drenthe op een nieuwe manier inwoners betrekken bij milieu en milieubeleid en tegelijkertijd laten zien dat burgerbetrokkenheid ook voor de overheid 'loont'. We willen burgers niet alleen uitdagen om hun ideeën te delen, maar bovendien deze ideeën vertalen naar actiepunten voor overheden en bedrijven. De ideeën van burgers kunnen zo bijdragen aan de effectiviteit van het beleid en aan duurzame ontwerpen zowel op gebieds- als productniveau.

Na en op basis van de Urgenda-tour, speelde bij zowel provincie als de NMF Drenthe de wens om de koploperinitiatieven van Drentse ondernemers en burgers te verzamelen en zichtbaar te maken en toe te werken naar interactie en kennisuitwisseling tussen de initiatiefnemers in Drenthe. Met de provincie is daarom in de loop van 2010 overeengekomen om het project 'duurzame ideeënbus' om te zetten naar een 'duurzame koploperkaart' waarop bestaande duurzame initiatieven van bedrijven en inwoners op (inter)actieve wijze bij elkaar zijn gebracht.

In 2011 zal de duurzame koploperkaart verder worden uitgebouwd met een plek waar naast reeds genomen initiatieven ook duurzame ideeën van burgers en bedrijven zichtbaar worden. De meest kansrijke ideeën kunnen dan worden opgepakt en ontwikkeld tot initiatief.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- In 2010 is gestart met de eerste inventarisatie naar duurzame initiatieven. Deze inventarisatie leverde voor zowel de NMF Drenthe als de provincie nieuwe contacten en netwerken op. Ook kwamen er nieuwe duurzame initiatieven naar boven die bij velen nog onbekend waren. De bezochte bedrijven stelden allen het initiatief van de NMF Drenthe op prijs. Er bestaat binnen Drenthe nog geen netwerk op het gebied van duurzame initiatieven, waar verschillende bedrijven en burgers elkaar kunnen ontmoeten
- In 2011 wordt de koploperkaart gemaakt, gevuld en worden de eerste inspiratie- bijeenkomsten gehouden.

Looptijd

Januari 2010 - december 2011

2.1.3 Project Omgevingsvergunning

Omschrijving activiteiten en resultaat

De Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) is per 1 oktober 2010 in werking getreden. Hiermee is de nieuwe *omgevingsvergunning* een feit. De omgevingsvergunning is één geïntegreerde vergunning voor bouwen, wonen, monumenten, ruimte, natuur en milieu.

De beoogde doelen van de NMF Drenthe met betrekking tot de omgevingsvergunning betroffen:

- Natuur- en milieugroepen zijn zodanig op de hoogte van de inhoud en procedures van de Wabo dat ze in staat zijn op het juiste moment en op de juiste wijze inbreng te leveren in procedures in het kader van de omgevingsvergunning.
- Met een groot deel van de verantwoordelijke gemeentelijke- en provinciale bestuurders in Drenthe is uitgewisseld wat de invoering van de Wabo betekent voor de inbreng van milieubelangen in vergunningprocedures.

Wij hebben ons dit jaar vooral gericht op het voorlichten en ondersteunen van de lokale natuur- en milieuorganisaties. Voor deze doelgroep hebben we een provinciale kaderbijeenkomst georganiseerd. Deze voldeed duidelijk aan een behoefte.

De komst van de omgevingsvergunning betekent dat natuur- en milieugroepen alert moeten zijn om het belang van natuur en milieu te waarborgen in nieuwe vergunningsprocedures. Hierbij zijn de mogelijkheden om in te spreken of zienswijzen in te dienen (nog) niet altijd even transparant.

De uitrol van de Wabo en met name de bijkomende digitalisering van vergunningprocedures heeft een groot beslag gelegd op gemeenten. Gezien verschillende aanvangsproblemen willen we de door ons voorgenomen activiteit om met gemeenten en provincie ideeën uit te wisselen over de inbreng van milieubelangen in Wabo-vergunningprocedures, uitvoeren in 2011.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Provinciale voorlichtingsbijeenkomst over de nieuwe Omgevingsvergunning met externe, deskundige spreker. Presentatie van de Wabo aan 45 vrijwilligers vanuit de natuur- en milieugroepen
- Schriftelijke toelichting op de nieuwe Omgevingsvergunning(overzicht van de gevolgen van de Wabo voor vergunningen en procedures), voor natuur- en milieugroepen en terreinbeherende organisaties
- Advisering aangesloten groepen over de wijzigingen met betrekking tot het tijdstip en de wijze van indiening van reacties op vergunningprocedures.

Looptijd

Januari 2010 – december 2011

2.1.4 Project Ontwerpateliers Cradle to Cradle

Omschrijving activiteiten en resultaat

Het project 'ontwerpateliers Cradle to cradle' is gericht op het samenbrengen van partijen rond duurzaam ontwerpen en gebiedsontwikkeling. Belangrijk daarbij is het Contactnetwerk Duurzame Innovatie Noord Nederland (CODIN), waarvan de NMF Drenthe één van de initiatiefnemers is. Het CODIN is in 2010 een LvdO traject gestart dat zich richt op Cradle to Cradle (C2C) met betrekking tot productieprocessen. Mede daarom is de NMF Drenthe zich vooral gaan richten op gebiedsprocessen en mogelijkheden van het toepassen van C2C in gebiedsontwikkeling.

Een belangrijk resultaat is het 'biomassaproject' bij het Nationaal park Drents Friese Wold. Alle relevante partijen in de keten (terreinbeheerders, inzamelaars en verwerkers) zijn bijeengebracht om nieuwe toepassingen van biomassa uit het gebied een impuls te geven; een belangrijke stap om te komen tot een gesloten C2C-proces. In samenwerking met het bureau Debets BV en studenten van het Van Hall Instituut is een onderzoek verricht naar mogelijkheden en potentie van biomassa uit het gebied. De resultaten zijn gepresenteerd in het kader van de conferentie ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van het nationaal park. De NMF Drenthe heeft ter gelegenheid van deze conferentie een werkbijeenkomst met belanghebbende organisaties uit het gebied georganiseerd. Tijdens deze bijeenkomst zijn concrete afspraken gemaakt met betrokken partijen, die begin 2011 een vervolg krijgen.

Landelijk werken de Natuur en Milieufederaties samen in het Cradle to Cradle project. Dit project is gericht op het stimuleren en initiëren van C2C-producten of productonderzoek. De verschillende natuur- en milieufederaties richten zich ieder op een andere sector. In Zuid-Nederland wordt ingezet op C2C-kleding en modeontwerp, in Noord-Holland worden C2C composieten onderzocht voor buitenmeubilair. De NMF Drenthe werkt in dit kader toe naar de C2C-certificering van hennepproducten. Hennepisolatie is met name kansrijk. De afgeronde Duurzame Innovatiescan is in 2010 gepresenteerd aan de producent van hennepisolatie (Hempflax) en de NMF Drenthe. Daarin is duidelijk gemaakt dat hennepisolatie en Hempflax vooral in de keten nog niet klaar is voor de hoogste trede van C2C-certificering. Daarvoor zijn vooral aanpak van de transportafstanden en het terugwinnen van het materiaal na de sloop van de gebouwen een uitdaging. Deze uitdaging wordt ook opgepakt in het kader van het project 'Hennep to House' waarbinnen de NMF Drenthe ook samenwerkt met Hempflax.

Het landelijke project heeft naast het concrete advies met betrekking tot hennepisolatie geleid tot intensieve contacten met EPEA Hamburg. (Environmental Protection and Encouragement Agency), opgericht door één van de grondleggers van de Cradle to Cradle methodologie, prof. dr. Michael Braungart. Deze contacten zijn aanleiding geweest om voor 2011 een vervolgproject te ontwikkelen waarin de NMF Drenthe een meer pro-actieve rol gaat spelen en ondersteuning gaat bieden bij bedrijven en overheden in nauwe samenwerking met EPEA

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- In het kader van het CODIN samenbrengen van partijen rondom duurzaam ontwerpen
- Onderzoeksrapport over de mogelijkheden voor nieuwe toepassingen van biomassa uit het NP Drents-Friese Wold.
- Presentatie C2C-mogelijkheden van biomassa tijdens werkconferentie in het kader van het 10-jarig bestaan van NP Drents-Friese Wold.
- Hempflax zet gericht stappen naar C2C:
  - Door middel van twee werksessies en een presentatie is Hempflax geholpen de ambities met betrekking tot hennepisolatie te bepalen
  - Hempflax heeft ingezet op C2C-verbetering van hennepisolatie met PLA in plaats van kunststof
  - Hempflax is één van de leden van de Cradlekring Noord.
- In januari 2011 is als resultaat van het landelijke samenwerkingsproject in 2010 het Magazine STOF uitgekomen. In dit magazine worden de diverse aspecten van C2C en de zoektocht naar de juiste toepassing daarvan beschreven

- Het Nederlandse project is gepresenteerd bij de opening van het C2C festival in Berlijn begin 2011
- Samen met EPEA in Hamburg wordt onderzocht welke rol de Natuur- en Milieufederaties kunnen gaan spelen in de verspreiding van C2C toepassingen.

Looptijd

Januari - december 2010

Het landelijke samenwerkingsproject is gestart in 2009 en loopt door t/m maart 2011

2.1.5 Hennep to House

Omschrijving activiteiten en resultaat

Het project Hennep to House (H2H) is een meerjarig project, waarbij we samen met de Natuur en Milieufederatie Groningen streven naar een 'klimaatsprong' door een succesvolle marktintroductie van echt duurzaam, regionaal geteeld en geproduceerd Cradle to Cradle bouw materiaal in Noord Nederland. In samenwerking met de hele keten - van teelt tot toepassing – willen we bereiken dat regionaal geteelde hennep wordt verwerkt tot hoogwaardig isolatiemateriaal en grootschalig wordt toegepast in de woningbouw in Noord-Nederland en de aangrenzende regio's in Duitsland.

In het afgelopen jaar is het project H2H opgestart, en opgebouwd rond de vier onderdelen:

- **Onderzoek:** Er zijn met bouwondernemingen 2 workshops gehouden over isolatie en knelpunten rond toepassing van hennepisolatiematten. Hieruit is een aantal onderzoeksvragen gesticillieerd. Het belangrijkste knelpunt rond de isolatiematten is de benodigde dikte van de matten, die wel aansluit bij Duitse bouw, maar niet bij de Nederlandse bouwpraktijk. Alvorens onderzoek naar de marktpotentie te starten wordt gekeken naar mogelijke innovatie van het product en de productiemethode. Een eerste kort onderzoek is uitgevoerd door TNO en gefinancierd door Hempflax. Voor het bredere innovatieonderzoek is TNO gevraagd offerte te doen en zijn contacten gelegd met het KlimaCenter in Werlte (Duitsland) en via hen met de Universiteit van Bremen. Naar verwachting wordt een onderzoekstraject opgestart binnen het Nederlands Duitse NEND-project, waarbij innovatieonderzoek van start kan gaan in de eerste helft van 2011. Het marktonderzoek wordt naar verwachting uitgevoerd in samenwerking met regionale hogescholen.
- **Netwerken bij elkaar brengen:** Eén van de doelstellingen van het project H2H is dat netwerken bij elkaar worden gebracht en kennis wordt genomen van de mogelijkheden van hennepisolatie. Daarmee is in 2010 gestart. Er zijn presentaties gehouden bij en via het Informatiepunt Duurzaam Bouwen in Groningen en via de Drentse en Groningse Urgendatour. De materialen worden tentoongesteld in het duurzaamheidscentrum in Groningen en zijn in 2010 o.a. gepresenteerd op de duurzaamheidsstand op de bedrijvenbeurs in Assen en de promotiedagen in Martiniplaza in Groningen. Er zijn verder presentaties geweest bij de provincie Groningen, projectbureau Meerstad (Groningen) en gemeente Borger-Odoorn. Hempflax is samen met onder andere bouwbedrijven en ontwerpers toegetreden tot de Cradle Kring Noord; een netwerk gericht op Cradle to Cradle toepassingen.
- **Open source communicatie:** er is een website www.henneptohouse.nl ontwikkeld en in gebruik. Aan de website is een LinkedIn groep gekoppeld waarop een aantal discussies wordt gevoerd en bediend. Op dit moment zijn er 27 mensen lid van de LinkedIn groep. H2H heeft vanaf het begin veel aandacht weten te trekken in de media op het gebied van bouw en landbouw. Artikelen in bladen van LTO, Ondernemersmagazines en onder andere in het blad Bouwen en Wonen hebben zonder bijkomende kosten veel aandacht gegenereerd. Ook de aandacht op de SMOM site zelf heeft al in de beginfase de nodige contacten opgeleverd.
- **Proefprojecten:** In principe zou er vanaf 2011 actief geworven worden naar proefprojecten. Vanwege de aandacht en de positieve reacties zijn er al eerder projecten opgestart dankzij dit project. Zo is het bedrijf Hempflax als leverancier betrokken bij de bouw van een nieuw duurzaam gebouw (zie www.keiwerken.nl), heeft het 100 M2 ter beschikking gesteld aan het Ecodorp Brabant, is er geleverd aan Camping Thyencamp in Laaghalerveen en ten behoeve van renovatie van koloniewoningen in Frederiksoord. Daarnaast zijn er offertes opgemaakt ten behoeve van dakrenovatie van een gemeentehuis in Overijssel en renovatie van een voetbalkantine in Groningen. We hebben nog niet alle projecten als referentieproject opgenomen op de website. Deze projecten zijn ook niet gefinancierd vanuit de beschikbare projectgelden. Het geld voor ondersteuning wordt vooralsnog gereserveerd voor toepassing in een aantal seriematige woningbouwprojecten.

Het project H2H heeft zowel Hempflax als de natuur- en milieufederaties weer op de kaart gezet op het gebied van duurzaam bouwen en duurzaam produceren. Het project heeft zowel in Nederland als in Duitsland de aandacht gevestigd op de mogelijkheden van hennepisolatie. In 2011 moet die aandacht worden verzilverd in echte investeringen in productinnovatie en marketing.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- 2 workshops met bouwondernemingen gericht op het formuleren van onderzoeksvragen voor productinnovatie en marktonderzoek
- Oriënterend onderzoek door TNO naar mogelijkheden productinnovatie van hennepisolatie gericht op het verhogen van de isolatiewaarde bij mindere dikte
- Presentaties over het project waardoor een netwerk van deskundigen en betrokkenen is opgebouwd voor de verdere doorloop van het project
- Open source communicatie door middel van een website en LinkedIn groep
- (Voorgenomen) toepassing van hennepisolatiematten in enkele concrete bouwprojecten.

Looptijd

Januari 2010 - december 2011

2.1.6. Product Promotie duurzame mobiliteit

Omschrijving activiteiten en resultaat

In 2009 hebben we samen met diverse partners het tweedaagse evenement 'De Vaart erin! Op weg naar duurzame mobiliteit' georganiseerd. Met dit evenement hebben we een nieuwe impuls gegeven aan duurzame mobiliteit in de provincie Drenthe en het thema stevig op de agenda gezet. In 2010 hebben we hieraan vervolg gegeven met als doel om duurzame mobiliteit bij de Drentse doelgroepen op een laagdrempelige wijze onder de aandacht brengen. Hiermee sluiten we aan op het 100.000 voertuigenplan van de noordelijke provincies en geven we mede invulling aan het klimaatbeleid.

We zijn niet geslaagd in ons voornemen om met minimaal zes partijen een vervolg te geven op de succesvolle samenwerking van De Vaart erin!. De provinciewens om dit aan te laten sluiten bij het 100.000 voertuigenplan leidde eerst tot vertraging en uiteindelijk tot beëindiging van dit gezamenlijke voornemen. Op basis van de bevindingen tijdens het door ons geïnitieerde evenement De Vaart Erin! en de Klimaatkaravaan hebben wij vervolgens een actieprogramma over duurzame mobiliteit opgesteld: Samen schoon op (de) weg. Met dit programma is een goede basis gelegd voor vervolgactiviteiten.

Het 100.000 voertuigenplan is specifiek gericht op brandstofkeuze. In het actieprogramma hebben we de nadruk gelegd op vervoerskeuze (fiets, OV, deelauto) en rijgedrag (het nieuwe rijden, band op spanning), omdat hier op relatief eenvoudige wijze veel winst is te halen. In overleg met de afdeling verkeer is vervolgens een samenwerkingsproject ontwikkeld gericht op de elektrische scooter. Doel is om de elektrische scooter te promoten bij bedrijven door testdagen op locatie te verzorgen. Dit project is eind 2010 goedgekeurd en wordt in 2011 uitgevoerd. In dit kader is ook contact gelegd met een organisatie die een project met elektrische scooters voor jongeren heeft uitgevoerd in Den Haag: Electric Heroes. We zullen nagaan of we ook dit initiatief in Drenthe verder vorm kunnen geven, samen met een aantal gemeenten.

We hebben in 2010 ook alle gemeentelijke collegeakkoorden gescand op het item duurzame mobiliteit. De resultaten hebben we gepresenteerd aan de gemeenten en via de media bekendgemaakt.

Met de gemeente Assen werken we samen aan de verdere aanpak van dit thema.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Evaluatie en verslaggeving 'De Vaart erin!' (mobiliteitsmanifestatie 2009)
- Overleg met provincie en partners vervolgactiviteiten 'De Vaart erin!'
- Actieprogramma duurzame mobiliteit 'Samen schoon op de weg'
- Scan van 'oude' en benchmark van 'nieuwe' collegeakkoorden o.a. op duurzame mobiliteit
- Ontwikkeling project elektrische scooter bij bedrijven (uitvoering in 2011).

Looptijd

Januari – december 2010

Programma klimaat en energie

2.2.1 Product Duurzame energievoorziening Drenthe

Omschrijving activiteiten en resultaat

De Natuur en Milieufederatie Drenthe richt haar activiteiten in het kader van dit product met name op het tegengaan van de klimaatverandering door het stimuleren van energiebesparing en duurzame energieopwekking in de provincie Drenthe.

In 2010 werd CO₂-opslag één van de meest in het oog springende dossiers in Noord-Nederland. De Natuur en Milieufederaties van Groningen en Drenthe hebben zich ingezet om samen met voor- en tegenstanders van CO₂-opslag een goede noordelijke dialoog op te zetten over CO₂-opslag. Wij zijn daarvoor het overleg aangegaan met Rijk en provincies. Deze bleken voor de opzet van deze dialoog te voelen. Wij hebben de opzet van deze dialoog op verzoek verder uitgewerkt. Ons voorstel was om dit geheel onder leiding van een onafhankelijke voorzitter en met inzet van een onafhankelijk expertpanel te laten plaatsvinden. Het Rijk startte vervolgens al voordat deze dialoog kon starten met een eigen voorlichtingstraject, dat geheel gericht was op de aanwijzing van concrete opslaglocaties. Deze voorlichtingsbijeenkomsten zorgden voor een snel groeiende onrust en verzet van het Noorden tegen CO₂-opslag.

CO₂-opslag bleek vervolgens in al zijn facetten een heikel punt te zijn. Alleen al de intentie om er over te praten bleek voor een enkele aangesloten groep voldoende te zijn om te breken met de Natuur en Milieufederatie Drenthe. Het nieuwe regeerakkoord voegde vervolgens lokaal draagvlak voor CO₂-opslag als criterium toe, hetgeen de Minister er uiteindelijk toe bracht de voornemens tot opslag in Noord Nederland te staken.

De discussie rond CO₂-opslag en de nut en noodzaak ervan, die ook bij het door ons gehouden winddebat naar voren kwam, bracht ook aan het licht dat er een goed noordelijk klimaatperspectief ontbreekt. Samen met de Natuur en Milieufederatie Groningen hebben wij ons daarom ingezet om een dergelijk noordelijk klimaatperspectief te gaan maken. In 2011 gaan we daarmee aan de slag, samen met vele belanghebbenden en geïnteresseerden.

De NMF Drenthe stimuleert duurzame energieopwekking met behulp van windmolens. In 2010 werd dit voornamelijk opgepakt in het kader van het project 'Energie in het landschap' waarbij we ons met name hebben gericht op het vergroten van het draagvlak voor de winning van windenergie op land. Dit krijgt een vervolg in 2011.

Wat betreft de beïnvloeding van het gemeentelijk energiebeleid, vormden de gemeenteraadsverkiezingen eerste helft 2010 een belangrijk aangrijppunt. Vanuit het project 'de Klimaatkaravaan' zijn de gemeentelijke beleidsplannen onder de loep genomen en hebben gemeenten concrete tips gekregen om hun klimaat- en energiebeleid vorm te geven. Dit traject bestond uit drie onderdelen:

1. Het scannen van de 'oude' beleidsstukken op klimaat- en energieambities en het opstellen van een lijst met tips voor het nieuwe collegeprogramma. Deze tips zijn gestuurd aan alle nieuwe fracties.
2. Het scannen van de nieuwe collegeprogramma's op klimaat- en energieambities. De gemeente Assen heeft de Groene Trui ontvangen voor haar ambities.
3. Slotbijeenkomst waar gemeenten inspirerende voorbeelden kregen om hun klimaat- en energiebeleid vorm te geven.

In 2010 zijn als onderdeel van dit product tevens twee met elkaar samenhangende projecten ontwikkeld. Het eerste project, De Energieke Wij(k)aanpak, is een door de NMF Drenthe ontwikkelde aanpak, die door de provincie vanuit het 100.000 Woningenplan wordt ondersteund. De Energieke Wij(k)aanpak biedt een leidraad voor gemeenten en woningcorporaties om, tezamen met de doelgroep, tot een op maat gesneden en gedragen energiebesparingsaanpak te komen.

Het tweede project betreft Het Drents Bespaarschap, dat speciaal is ontwikkeld door de NMF Drenthe om energiebesparing dichtbij de inwoners van Drenthe te brengen.

Beide door ons ontwikkelde projecten zijn zeer positief ontvangen door de provincie en vervolgens ook gestart eind 2010. De beschrijving van de uitgevoerde activiteiten, resultaten en producten van die projecten voor zoverre ze plaats hebben gevonden in 2010, zijn elders in deze productrekening opgenomen.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Bijdragen aan opinievorming en debat CO2-opslag
- Agendering en opzetten van een onafhankelijk debat over CO2-opslag
- Adviezen aan gemeenten met betrekking tot het concretiseren van gemeentelijk klimaatbeleid in de nieuwe collegeakkoorden
- Ontwikkeling van twee samenhangende projecten, gericht op energiebesparing door de inwoners van Drenthe: De Energieke Wij(k)aanpak en het 'Drents bespaarschap'

Looptijd

Januari - december 2010

2.2.2 Project Drenthe bespaart - Energiebrink

Omschrijving activiteiten en resultaat

In 2007 is de NMF Drenthe samen met de provincie en diverse partners gestart met het opzetten van het samenwerkingsverband Drenthe Bespaart. Met dit samenwerkingsverband versterken we de communicatie m.b.t. energiebesparing naar particulieren en bevorderen we samenwerking tussen deelnemende partners. In 2010 is gestart met het uitbreiden van Drenthe Bespaart met een Energiebrink; een ontmoetingsplek om de groeiende behoefte aan interactieve communicatie tussen consument en aanbieders van energiebesparende producten vorm te geven. De éénrichtingsweg van communicatie en informatie vanuit Drenthe Bespaart en bedrijven naar de consument verandert in een tweerichtingsweg: de consument kan zowel online als fysiek direct in contact komen met de aanbieders en zijn/haar vraag stellen.

Met diverse overheden en bedrijven is intensief contact geweest over de gewenste insteek van de Energiebrink. In september 2010 is een brainstormbijeenkomst georganiseerd met partners. Daarnaast is een aantal partners en bedrijven persoonlijk benaderd. Met deze inventarisatie hebben we een goed beeld gekregen van wat de meerwaarde van de Energiebrink kan zijn voor gemeenten en bedrijven en welke wensen zij hebben.

Medio december 2010 is aan ons Drents Bespaarpanel (zie project Bespaarpanel) de vraag gesteld aan welke eisen een Energiebrink moet voldoen, wat men verwacht aan te treffen op de Energiebrink (zowel de online als fysieke Brink) en op welke manier informatie over en contacten met bedrijven moet worden vormgegeven. Door het panel erbij te betrekken, kunnen we de opzet en inhoud van de Energiebrink beter laten aansluiten op de wensen en behoeften van inwoners met interesse in energiebesparing.

Op basis van de inventarisatie onder gemeenten en bedrijven en de enquête onder het Bespaarpanel zijn, ten aanzien van het digitale platform en de fysieke Brink, een aantal concepten uitgedacht. In de derde week van januari 2011 wordt vanuit het Bespaarpanel een fysieke bijeenkomst over de Energiebrink georganiseerd. De concepten worden samen met het panel verder uitgedacht. Het daaruit voortgekomen plan wordt voorgelegd aan Van der Let, de websitebouwer.

Eind 2010 zijn wij gaan samenwerken met het organisatiebureau Plan Effect om te komen tot een Energiebrink op de bouwbeurs Bouwplan 2011 (28 en 29 januari, TT Hall in Assen). Op de bouwbeurs wordt een Energiebrink (voormalige Duurzaamheidsstraat) ingericht met 'duurzame bedrijven'. Wij ondersteunen Plan Effect bij het organiseren van deze Energiebrink. Ook staat hier een eigen stand van Drenthe Bespaart, met als doel bezoekers te informeren en in contact te brengen met de juiste aanbieder. In de beurskrant die in acht gemeenten wordt verspreid (oplage 164.000 stuks) is een redactioneel stuk geplaatst over Drenthe Bespaart als Energiebrink.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Organisatie Energiebrink op Bouwplan 2011
- Een kwalitatieve enquête onder het Bespaarpane.
- Ruim 15.000 unieke bezoekers aan de website 'Drenthe bespaart' in 2010.

Looptijd

Januari 2010 - december 2011

2.2.2.a Project Bespaarschaap

Omschrijving activiteiten en resultaat

Het Drents Bespaarschaap is ontwikkeld door de NMF Drenthe om energiebesparing dichtbij de inwoners van Drenthe te brengen. Een digitaal spaarpuntensysteem waarbij kan worden gespaard voor energiebesparende producten en waarbij het Bespaarschaap de hoofdrol vervult.

Met het Drents Bespaarschaap worden inwoners van Drenthe via een leuk en gemakkelijk toegankelijk spaarsysteem op een laagdrempelige manier aangezet tot het deelnemen aan energiebesparingsactiviteiten in de provincie. In 2010 is het beeld en het campagneplan rond het Bespaarschaap ontwikkeld.

In de periode tot een met oktober 2010 zijn gesprekken gevoerd met mogelijke financiers voor sponsoring van een grote multimediale campagne rond het Bespaarschaap. Eén van de benaderde bedrijven (webbedrijf Aqion) gaf aan de internetontwikkeling van het Bespaarschaap voor een bedrag van om en nabij € 15.000,- te sponsoren. De grotere adviesbureaus en energie- en installatiebedrijven hebben in eerste instantie afgezien van financiering. Op dit moment zijn wij in gesprek met een grote afvalverwerker voor mogelijke sponsoring vanuit hun MVO.

In november heeft de NMF Drenthe in samenspraak met provincie Drenthe afgesproken de opzet van de campagne in twee fasen op te delen. In de eerste fase wordt, met behulp van de toegezegde sponsoring en inzet van extra eigen middelen van de NMF Drenthe, de internetapplicatie rond het Bespaarschaap ontworpen en aangemaakt. Via social media (Hyves) wordt het Bespaarschaap en de bespaarschaappunten gepromoot en wordt een (internet)gemeenschap rond het digitale Schaap verzameld. Deze digitale campagne wordt vergezeld door een aantal gerichte publiciteitsacties in Drenthe.

In de tweede fase wordt bij voldoende financiering een grote multimediale campagne gestart waarbij vooral wordt ingezet op het stimuleren van mensen tot het kiezen voor energiebesparende adviezen en producten. Gedurende de eerste periode van 2011 wordt een aantal grote sponsoren benaderd voor financiering van deze fase.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Ontwikkeling campagne, beeldmerk
- Gesprekken met partners/financiers.

Looptijd

Mei 2010 - december 2011

2.2.3 Project Energiebesparing in de wijk

Omschrijving activiteiten en resultaat

Door inwoners van Drenthe worden verschillende initiatieven genomen om energie te besparen in hun omgeving. Op sommige plekken gaan hele buurten met elkaar aan de slag. De Natuur en Milieufederatie Drenthe ondersteunt deze initiatieven, onder andere door het geven van advies en het leggen van contacten met soortgelijke initiatieven en andere partijen. In 2010 is de NMF Drenthe op twee manieren aan de slag gegaan met energiebesparing in de wijk.

Klimaatstraatfeest

Allereerst hebben we ook dit jaar geparticipeerd in het Klimaatstraatfeest, met als thema 'Energieke burgerinitiatieven effectief ondersteund'. Vanuit dit project heeft een groep inwoners uit Balinge, genaamd 'Duurzaam Balinge', ons benaderd om deel te nemen aan de projectgroep van hun zonneboilercampagne. De campagne richtte zich op het ontzorgen van de inwoners van het dorp bij de aanschaf van een zonneboiler en het organiseren van een gezamenlijke inkoop van de installaties om de kosten te verlagen. Duurzaam Balinge heeft het voortouw genomen in het ontwikkelen van een plan van aanpak en de uitvoering ervan. Tijdens het traject hebben wij regelmatig contact gehad met Duurzaam Balinge over de voortgang en om hen te voorzien van advies. Ons netwerk kwam van pas bij het organiseren van een informatiebijeenkomst en het zoeken naar financieringsmogelijkheden. Daarnaast hebben we bijgedragen aan het geven van bekendheid aan het project, om zo ook andere initiatiefnemers te inspireren. Onder andere in Groen Groen Drentheland (DvhN) en een weeruitzending van Piet Paulusma is het project uitgebreid besproken. Door de inspanning van Duurzaam Balinge zelf en de bijdragen van verschillende partijen, is de campagne langzamerhand uitgegroeid tot een soort icoon-project. Inmiddels zijn de eerste zonneboilers geïnstalleerd en is een volgende installatieronde in aantocht.

Energieke Wij(k)aanpak

Een tweede traject dat in 2010 is gestart, is de Energieke Wij(k)aanpak. Deze aanpak is eerste helft 2010 door ons ontwikkeld en wordt door de provincie ondersteund vanuit het 100.000-woningenplan. De Energieke Wij(k)aanpak biedt een leidraad voor gemeenten en woningcorporaties om, tezamen met de doelgroep, tot een op maat gesneden en gedragen energiebesparingsaanpak te komen.

In 2010 is hiervoor een verkenningsronde gedaan bij gemeenten om te bepalen in hoeverre de Wijkaanpak kan bijdragen aan de door hen geformuleerde beleidsdoelen. Dit heeft geresulteerd in één gemeente die concreet aan de slag is gegaan met de wijkaanpak, drie gemeenten die een projectvoorstel van ons hebben ontvangen en vier gemeenten die onder andere door ontbreken van duurzaamheidsbeleid op dit moment geen ruimte zien om een wijkaanpak te starten. Met de andere vier gemeenten lopen nog gesprekken.

Naast gemeenten heeft de NMF Drenthe ook contact gelegd met het BOKD (Brede Overleggroep Kleine Dorpen) in Drenthe. In november hebben alle dorpshuizen een uitnodiging ontvangen namens de BOKD en de NMF Drenthe om een bijeenkomst bij te wonen over energiebesparing in dorpshuizen. Het doel is om met een aantal dorpshuizen een energiebesparingsproject op te zetten waarbij ook de omgeving betrokken wordt. Dit wordt in 2011 verder uitgewerkt.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Met acht gemeenten zijn in 2010 de mogelijkheden voor de uitvoering van de wijkaanpak intensief verkend. Bij vier gemeenten heeft dit geleid tot concrete vervolgspraken:
  - *Gemeente Assen*: uitvoering Wijkaanpak gestart, ondersteuning door NMF Drenthe in ambitiedoelstelling en bij ideevorming rond benadering van de wijkbewoners. We hebben bij de gemeente een voorstel neergelegd over mogelijkheden voor ondersteuning bij het vervolg
  - *Gemeente Meppel*: de NMF Drenthe heeft een projectvoorstel voor een Wijkaanpak in de gemeente Meppel neergelegd bij de werkgroep Wijk- en dorpsgericht werken; een

- samenwerkingsverband van Actium, Woonconcept, Stichting Welzijn Meppel Westerveld en de gemeente Meppel
- *Gemeente Borger-Odoorn*: de gemeente Borger-Odoorn is pilotgemeente voor het project 'de Woonhorizon'. Binnen dit project worden een levensloopbestendigheidstoets en een duurzaamheidstoets ontwikkeld. De NMF Drenthe heeft een projectvoorstel geschreven waarin de Wijkaanpak en Woonhorizon als basis dienen voor het opzetten van een door de inwoners gedragen energiebesparingsproject
  - *Gemeente Midden-Drenthe*: Midden-Drenthe is gestart met een wijktraject onder begeleiding van een extern adviseur. De NMF Drenthe is zijdelings betrokken bij advisering rond communicatie. Daarnaast ondersteunt de NMF Drenthe de vereniging Duurzaam Balinge waar mogelijk met advies. Mogelijk kan de NMF Drenthe een rol spelen bij een nieuw te ontwikkelen wijk/dorpstraject.
  - Bij de vier andere gemeenten waarmee is gesproken, wordt gezien de huidige stand van zaken, voornamelijk geen ruimte gezien om aan de slag te gaan met de Wijkaanpak.

Looptijd

Juli 2010 – december 2011

2.2.4 Project Drents Bespaarpanel

Omschrijving activiteiten en resultaat

Het Drents Bespaarpanel wil ervaringen en meningen van inwoners van Drenthe met betrekking tot energiebesparen peilen en deze terugkoppelen naar de aanbieders, zodat deze hun aanbod beter kunnen laten aansluiten op de vraag.

Na een eerste startbijeenkomst in april 2010 en een aantal wervingsactiviteiten in de periode daarna, bestaat het panel eind 2010 uit 56 leden. De beurs Bouwplan 2011 vormt een volgend moment voor de werving van panelleden.

In 2010 zijn twee peilingen uitgevoerd onder de panelleden. De eerste peiling is uitgevoerd in samenwerking met RENDO Duurzaam met als thema 'duurzame verwarmingssystemen'. De tweede peiling met als thema 'Drenthe Bespaart naar Energiebrink' is uitgezet medio december 2010. Uit de resultaten moet onder andere blijken wat de doelgroep verwacht van de Energiebrink en wat zij hierop hopen te vinden.

De eerste panelbijeenkomst wordt gehouden eind januari 2011. Hier wordt met een aantal panelleden verder nagedacht over de invulling van de Energiebrink. Het fysieke panel bestaat uit zes vaste panelleden en wordt per bijeenkomst aangevuld met andere geïnteresseerde panelleden.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Werving 56 panelleden
- Ontwikkeling enquêtemodule en sjabloon vragenlijst
- Uitvoering twee enquêtes
- Organisatie panelbijeenkomst.

Looptijd

Juli 2010 - december 2011.

2.2.5 Project CO2-toppers in Drenthe

Omschrijving activiteiten en resultaat

In het project CO2-toppers werken negen Natuur- en Milieufederaties gedurende anderhalf jaar samen om de CO2-uitstoot door productiebedrijven in Nederland te verminderen. Via dit project dragen wij bij aan het initiëren van innovatieve en baanbrekende energiezuinige productieprocessen in Drenthe en prikkelen wij het bedrijfsleven om binnen het productieproces spaarzaam met energie om te gaan.

Gedeputeerde Klip werd in de eerste helft van 2010 door ons ingelicht over de aard en de bedoeling van het project. De provincie bleek ons doel en onze werkwijze graag te willen steunen.

In juli benaderden wij vier bedrijven per brief met verzoek om een gesprek over eventuele deelname aan ons project. Wij benaderden de Drentse bedrijven die per jaar de meeste CO2 uitstoten. De selectie maakten wij op basis van een analyse van Ecofys, onze eigen analyse van de uitstoot door 11 Drentse bedrijven en een gesprek met een provinciale ambtenaar voor vergunningen. In de tweede helft van 2010 vonden gesprekken plaats met drie van de vier aangeschreven bedrijven.

Bij de Grasdrogerij Ruinerwold bleken grote mogelijkheden te bestaan voor beperking van de CO2-uitstoot. Wij kwamen echter niet tot samenwerking omdat bij de coöperatie op dit moment geen noodzaak wordt gevoeld en ook vrees bestaat om te gaan investeren in een heel ander droogstelsel of verplaatsing van het bedrijf.

Ook bij Attero liggen grote mogelijkheden voor beperking van CO2-uitstoot, met name door gebruik te maken van de afvalwarmte die nu niet wordt benut.

Attero bleek geïnteresseerd in twee projecten waarbij afvalwarmte wordt gebruikt om biomassa te verwerken: grasdroging en vergisting van bermgrassen. Zoals afgesproken met het bedrijf schreven wij twee voorstellen voor haalbaarheidsonderzoek naar het gebruik van hun restwarmte. Deze beide voorstellen zullen begin januari 2011 aan Attero worden voorgelegd en met hen worden besproken. Wij verwachten dat begin 2011 afspraken kunnen worden gemaakt met Attero over de uitvoering van een haalbaarheidsonderzoek en dat een samenwerkingsovereenkomst kan worden gesloten.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Het project De CO2-ambitie, brochure gezamenlijke Natuur- en Milieufederaties, Mei 2010
- Overzicht van CO2-uitstoot voor 11 Drentse bedrijven, interne notitie NMFD op basis gegevens Ecofys, mei 2010
- Brieven aan NAM, Attero, Grasdrogerij Ruinerwold en AVEBE over project CO2- ambitie, juli 2010
- Verslagen van gesprekken met Drentse bedrijven over deelname aan project CO2-ambitie, oktober-december 2010
- Bio-kool als CO2 neutrale brandstof, interne notitie NMFD
- CO2-vermindering bij grasdrogerij Ruinerwold, interne notitie NMFD
- Onderzoek economische haalbaarheid droge vergisting van gras bij Attero in Wijster, concept-projectvoorstel NMFD, december 2010
- Haalbaarheidsstudie droging van gras t.b.v. veevoer bij Attero in Wijster, concept-projectvoorstel NMFD, december 2010.

Looptijd

Januari 2010 - augustus 2011

2.2.6 Project Verlichting bedrijfsgebouwen

Omschrijving activiteiten en resultaat

Doelstelling van dit project is om instellingen en bedrijven bewuster om te laten gaan met reclame-, sier- en terreinverlichting. Om het draagvlak voor dit soort maatregelen aan te tonen zijn diverse partijen gevraagd uit te spreken dat zij positief staan tegenover het vrijwillig doven van reclameverlichting door bedrijven en instellingen in de nachtelijke uren. De gemeenten Assen, De Wolden, Midden-Drenthe en Noordenveld, de provincie Drenthe en de Kamer van Koophandel Noord hebben hun steun hiervoor uitgesproken. Een concrete case betreft de aanstralingsverlichting van de (nieuwe) Gamma in Beilen. De beheerder, de holding NV Concordia, ook eigenaar van een tiental vergelijkbare bedrijven in Drenthe e.o., bleek bereid om technische voorzieningen te treffen zodat al haar bedrijven tussen 22.30 en 7.30 uur alle verlichting zullen doven (met uitzondering van noodverlichting). De maatregel zal begin 2011 worden geëffectueerd. Na de deelname aan het doven van verlichting door de Alarmcentrale ANWB te Assen is dit bedrijf gevraagd om ook structureel in de nachtelijke uren de reclameverlichting te doven. Het verzoek is nog in behandeling. Tot slot zijn contacten gelegd met de parkmanagementorganisaties in Drenthe. Begin 2011 zullen wij een presentatie verzorgen over de mogelijkheden die bedrijven hebben energie- en kostenbewust om te gaan met terrein-, reclame- en sierverlichting. Een tweede case is meer gebiedsgericht en heeft uitvoering gekregen in Assen-Oost, waar in de nachtelijke uren de openbare straatverlichting al wordt gedimd. Uit een veldinventarisatie bleken een aantal woonflats en een scholencomplex voorzien van opvallende (sier)verlichting die de hele nacht bleef branden. Na diverse gesprekken, ook samen met de gemeente, bleek de verhurende corporatie niet bereid de verlichting te dimmen of in de uren na middernacht te doven. Met de gemeente is afgesproken dat bezien wordt of een aansporing in deze opgenomen kan worden in de prestatieafspraken tussen gemeente en woningbouwcorporaties. Het scholencomplex gaf aan dat na 23.00 uur alleen de noodverlichting bleef branden. Helaas bleek dat in de praktijk niet het geval en hoewel het scholencomplex diverse keren hierop is gewezen, is dat niet aangepast.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Verzoeken aan/gesprekken met bedrijven/instellingen en overheden m.b.t. doven verlichting
- NV Concordia zegt toe dat bij alle tien vestigingen de reclame- en sierverlichting tussen 22.30 en 7.30 uur gedoofd zal worden
- Diverse partijen spreken uit positief te staan tegenover het doven van reclameverlichting door bedrijven en instellingen in de nachtelijke uren.

Looptijd

November 2009 – december 2010

Programma provinciaal netwerk en ondersteuning

3.1.1 Product Ondersteuning netwerk natuur- en milieuvrijwilligers

Omschrijving activiteiten en resultaat

Betrokkenheid van burgers bij natuur, milieu en landschap is een voorwaarde voor een succesvol natuur- en milieubeleid. Het ondersteunen van het lokale netwerk van natuur- en milieugroepen is daarom één van onze basistaken. We voorzien groepen en natuur- en milieuvrijwilligers van informatie, zoals over de natuurvisie Een groene kijk, discussie kilometerheffing, milieubeurs, biodiversiteit en we adviseren over bijv. het lobbywerk. Daarnaast werken we aan het versterken of de totstandkoming van onderlinge netwerken. Zo is een onder de aangesloten groepen in Noordenveld een inventarisatie uitgevoerd over hun werkwijze. De resultaten worden in 2011 teruggekoppeld. De jaarlijkse Groependag, waarop alle vrijwilligers van Drentse natuur- en milieugroepen welkom zijn, had dit jaar als thema natuurontwikkeling en waterberging. Het ochtenddeel stond in het teken van de nieuwe Omgevingsvergunning. De aangesloten organisaties zijn ook intensief betrokken bij de op te stellen nieuwe beleidsvisie van de NMF Drenthe. Op een drietal bijeenkomsten zijn hierover ideeën uitgewisseld en zijn voorstellen gedaan. Zo hebben de aangesloten organisaties ingestemd met onze naamsverandering naar *Natuur* en Milieufederatie Drenthe en mogen de contouren van de nieuwe beleidsvisie op hun instemming rekenen.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Drie ledenvergaderingen van de aangesloten organisaties, met name in het teken van de nieuwe beleidsvisie van de NMF Drenthe
- Groepenbijeenkomst voor actieve vrijwilligers van natuur- en milieugroepen, met als thema waterberging en natuurontwikkeling (45 deelnemers)
- Informatieverstrekking aan en activering van onze achterban, bestaande uit ruim 250 actieve vrijwilligers bij ca. 80 lokale groepen
- Actueel overzicht per gemeente van alle natuur- en milieugroepen op onze website.

Looptijd

Januari – december 2010

3.1.2 Project Vrienden van natuur en milieu Drenthe 2010

Omschrijving activiteiten en resultaat

Met de uitvoering van het project 'Vrienden van natuur en milieu Drenthe' geven we inhoud aan een nieuwe vorm van betrokkenheid bij het werk van de NMF Drenthe. Doel hierbij is om het draagvlak voor natuur en milieu zichtbaarder te maken en lokale initiatieven te stimuleren.

Veel aandacht is gegaan naar de werving van 'vrienden' van de NMF Drenthe. Gekozen is om mensen te werven op verschillende niveaus van betrokkenheid: geïnformeerd willen worden door middel van onze nieuwsbrief ('kennissen'), mee willen doen, bijv. via De Groene Peiler ('deelnemers') en tot slot ons als organisatie en onze werkzaamheden willen steunen ('supporters'). Nieuwe contacten zijn in veel gevallen gevraagd of zij interesse hebben in onze nieuwsbrief. Op bijeenkomsten is actief geworven voor nieuwe belangstellenden voor de nieuwsbrief en andere activiteiten, zoals bij de Natuurvisie-presentatie, het winddebat, de bijeenkomst voor vrijwilligers van Natuurmonumenten, etc. Aan gemeenteraadsleden uit de vorige raadsperiode is gevraagd of zij zich persoonlijk willen aanmelden voor onze nieuwsbrief.

Binnen onze projecten en campagnes zijn specifieke activiteiten aangeboden aan de nieuw geworven personen, waarmee zij hun betrokkenheid op het gebied van natuur en milieu in Drenthe kunnen tonen, zoals gratis deelname aan een Milieubeurs en deelname aan een voorstelling over stilte. Bij aanmelding voor verschillende activiteiten zijn mensen beloond met kleine attenties, zoals een zelfbouw sterrenhemelkaart.

Landelijke samenwerking

Bij de uitvoering van dit project is ervoor gekozen om zoveel mogelijk in landelijk verband op te trekken. Immers, alle 12 federaties staan voor dezelfde taak de betrokkenheid en activering te verhogen. De NMF Drenthe vervulde hierbij de rol van landelijk projectleider. Binnen het landelijke project zijn gezamenlijke instrumenten voor werving ontwikkeld en is geïnvesteerd in de opzet van een gezamenlijk relatiebeheersysteem en een daaraan gekoppelde 'MailMarketeer' (software om massmailings te verzorgen, bijvoorbeeld digitale nieuwsbrieven) om gericht met onze doelgroepen te kunnen communiceren en een duidelijke gezamenlijke uitstraling te realiseren. Ook zijn verschillende handleidingen en sjablonen ontwikkeld om de werving in de provincies te stroomlijnen en te ondersteunen. Deze landelijke samenwerking krijgt in 2011 een vervolg, waarbij meer focus zal liggen op methoden om reeds geworven vrienden te binden aan de organisatie.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Samen met de andere provinciale Natuur- en Milieufederaties een gezamenlijke uitstraling en een landelijk relatiebeheersysteem
- Start van de werving, leidend tot in totaal ruim 2000 nieuwsbriefontvangers en 1200 actieve mensen die structureel participeren bij activiteiten die we in het kader van onze projecten organiseren
- Een structureel aanbod van producten en activiteiten, zoals 9 keer onze nieuwsbrief *De Ziezo!* inclusief de Groene Agenda van Drentse publieksactiviteiten op natuur- en milieugebied en diverse peilingen onder deelnemers aan de Groene Peiler en het Bespaarpanel (energiebesparing).

Looptijd

Januari – december 2010

3.1.3 Product Servicepunt natuur en milieu

Omschrijving activiteiten en resultaat

Inwoners van Drenthe hebben een grote betrokkenheid bij hun woon- en leefomgeving. Vaak komen hierbij inhoudelijke en praktische vragen naar voren. De NMF Drenthe staat deze bewoners ten dienste bij het beantwoorden van hun vragen op natuur- en milieugebied en helpt hen verder op weg bij hun activiteiten. Het gaat hier vooral om telefonische contacten en om vragen per e-mail.

Veel mensen gaan zelf op zoek naar antwoorden via internet. Onze website biedt hierbij ook ondersteuning, waaronder doorverwijzing naar lokale natuur- en milieugroepen en naar (landelijke) hulpsites zoals milieuhulp.nl. Bij deze website zijn diverse stappen gezet om de ondersteuning nog doelgerichter te maken, waarbij ook mogelijkheden tot participatie en zelf-aan-de-slag worden aangeboden. Daarnaast biedt een contactformulier op onze website de mogelijkheid digitaal vragen te stellen. De vragen worden door de medewerkers beantwoord. Zo nodig zijn hierbij externe deskundigen ingeschakeld. Naast feitelijke informatie is de persoonlijke beantwoording, met aandacht voor praktische en strategische adviezen (hoe te beginnen, wie te benaderen etc.) een aanvulling op de vele kennisdocumenten die elders op internet te vinden zijn. Het voornemen om te komen tot het formeel samenstellen van een deskundigenpool voor beantwoording van binnenkomende vragen is (nog) niet uitgevoerd.

De verdere ontwikkeling van digitale serviceverlening en het verbinden van experts aan vragers hebben we samen met onze landelijke partners verder opgepakt en vormgegeven. Dit heeft geleid tot een aanpassingen en uitbreiding van de website milieuhulp. Hieraan zijn nu een digitale vraagbaak en een wiki-module toegevoegd. Aan deze wiki-aanpak zijn experts en schrijvers verbonden die zorgen voor inhoudelijke vulling.

In 2010 is een begin gemaakt met het structureren van binnenkomende vragen en antwoorden. Vragen die een wat uitgebreider antwoord behoeven, worden gerubriceerd. Doel hiervan is dat we antwoorden gemakkelijk kunnen terugvinden bij het binnenkomen van vergelijkbare vragen. Daarnaast biedt het een handvat voor het opstellen van een FAQ (meest gestelde vragen), voor onze website. Op deze manier verwachten we sneller en zo mogelijk direct online een antwoord te kunnen leveren.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Beantwoorden van binnenkomende vragen van burgers op natuur- en milieugebied (enkele per week)
- Website www.milieuhulp.nl (12.000 bezoekers per jaar)
- Digitale vraagbaak en Wiki module toegevoegd milieuhulp.nl
- Informatie, doorverwijzing en contactformulier op onze website
- Structurering van klantvriendelijke vraagverwerking en -beantwoording.

Looptijd

Januari – december 2010

3.1.4 Product Coördinatie natuurbescherming

Omschrijving activiteiten en resultaat

De NMF Drenthe is het centrale aanspreekpunt op het gebied van natuurbescherming in de provincie. Daarnaast spelen wij een belangrijke rol in het afstemmen van de activiteiten van de verschillende organisaties en in een zo efficiënt mogelijke verdeling van het natuurbeschermingswerk, onder meer via het natuurbeschermingsoverleg, dat door ons wordt georganiseerd en voorgezeten.

In 2010 hebben we negen maal een natuurbeschermingsoverleg georganiseerd. Naast de NMF Drenthe, nemen Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en het IVN Consuleringschap aan het overleg deel. Belangrijke terugkerende onderwerpen zijn ruimtelijke ordening, Natura 2000 en gebiedsgericht beleid. Ook heeft afstemming plaatsgevonden over onze inbreng bij het opstellen van de Omgevingsvisie Drenthe en de verordening ruimtelijk omgevingsbeleid, de uitwerking van de robuuste EHS (Ecologische Hoofdstructuur) en de herijking van de EHS. Verder zijn dit jaar in het overleg onder meer het NAM-project De Wijk, het visietraject met betrekking tot het TT-circuit, de structuurvisie De Wolden en de gewijzigde kaart Wet ammoniak en veehouderij (Wav) besproken. Tenslotte heeft afstemming plaatsgevonden over grotere bestemmingsplannen, zoals buitengebied Westerveld.

In oktober van dit jaar is ook het afstemmingsoverleg met de Bond Heemschut en het Drents Plateau van start gegaan. In principe is het de bedoeling om dit afstemmingsoverleg twee keer per jaar voorafgaande aan of aansluitend op het natuurbeschermingsoverleg te laten plaatsvinden.

Naast het brede natuurbeschermingsoverleg hebben we twee keer een vooroverleg Drentsche Aa georganiseerd. In dit vooroverleg vindt de afstemming plaats tussen natuurvertegenwoordigers in het Overlegorgaan, de bestuurscommissie en de projectgroep Drentsche Aa. Wij verzorgen ook de afstemming met het Natuurplatform Drentsche Aa.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Coördinatie en uitwisseling inbreng Drentse natuurbeschermingsorganisaties
- Negen provinciale natuurbeschermingsoverleggen
- Twee vooroverleggen Drentsche Aa

Looptijd

Januari – december 2010

Programma natuur en milieucommunicatie

3.2.1 en 3.2.2 Producten Milieubewustwordingsactiviteiten en Website en nieuwsbrief

Omschrijving activiteiten en resultaat

De NMF Drenthe vervult, op een breed terrein, voor burgers en media een rol als aanspreekpunt en woordvoerder voor de natuur- en milieuorganisaties in Drenthe. Vanuit dit oogpunt spelen we in op actuele ontwikkelingen en hebben we een rol in de opinievorming op het gebied van natuur en milieu. Daarbij hoort een 'open' en actief communicatiebeleid. Dat houdt bijvoorbeeld in dat we inspelen op vragen vanuit de media en zoveel mogelijk tegemoetkomen aan verzoeken om voorlichting over standpunten/activiteiten die betrekking hebben op onze eigen werkterreinen.

Website www.nmfdrenthe.nl

De website www.nmfdrenthe.nl is het middel waarmee we communiceren naar onze doelgroepen en de aan ons verbonden organisaties. Het is voor ons ook een middel om nieuwe groepen van informatie te voorzien en hen te betrekken bij natuur- en milieuonderwerpen in Drenthe. Onze website wordt steeds vaker bezocht (21.552 bezoeken in 2010, waarvan 12.725 unieke bezoekers, 70.473 paginaweergaves en 57% nieuwe bezoeken).

In 2010 hebben we onze naam veranderd in Natuur en Milieufederatie Drenthe en hebben we een nieuwe huisstijl gekregen. Met deze nieuwe naam en huisstijl hopen we onze herkenbaarheid te vergroten en daarmee meer slagkracht te kunnen maken voor natuur en milieu in Drenthe. Deze huisstijl is ook doorgevoerd in de website en onze digitale nieuwsbrief. Hierbij hebben we de structuur en vorm van de website aangepast aan web 2.0. met meer mogelijkheden tot interactie en meer gericht op de mogelijkheden die de sociale media bieden.

We hebben binnen ons Content Management Systeem (CMS) een petitiemodule, een eigen online enquête- en een interactieve kaartmodule ontwikkeld. Hiermee kunnen we meer interactie online teweeg brengen. De kaartmodule is binnen het project Beeldschoon water al actief ingezet. De enquête-module is gebruikt om de Ziezo! te evalueren. Ook hebben we een eigen youtube-kanaal gekoppeld aan onze website om alle nieuwsitems van en over de NMF Drenthe onder de aandacht te brengen. Voor het project Hennep to House is LinkedIn ingezet als extra communicatiemiddel.

Nieuwsbrief 'Ziezo!'

Via onze nieuwsbrief de Ziezo! houden we onze doelgroepen op de hoogte van ons werk, visie en activiteiten. De Ziezo! bestaat uit gemiddeld 10 artikelen en een Groene Agenda. In 2010 zijn er in totaal 9 Ziezo's verschenen, waarvan 1 speciale uitgave voor het thema Stilte en 1 speciale uitgave voor de Nacht van de Nacht. We hebben nieuwe lezers geworven door structureel online en via bijeenkomsten mensen hiervoor te benaderen. Het aantal lezers is nu 2.150. Dit is iets meer dan het aantal lezers in 2009. De wat geringe groei is mede debet aan het feit dat mensen zich gedurende het jaar ook altijd afmelden, wat normaal is voor digitale nieuwsbrieven (natuurlijk verloop). Het aantal personen dat de nieuwsbrief opent en leest is 40%. Dit is hoog vergeleken met een gemiddelde van 10% dat digitale nieuwsbrieven opent.

In 2010 is de Ziezo! geëvalueerd door middel van een digitale enquête. Dit gaf een positief beeld. Negen op de tien lezers vindt de inhoud soms tot altijd interessant. Vooral artikelen over actualiteiten en/of inhoudelijke achtergronden worden gewaardeerd. Om de leesbaarheid van de Ziezo! te optimaliseren, vroegen we onder andere naar het taalgebruik en de lengte van de artikelen. Beiden zijn als positief beoordeeld. Ook het feit dat de papieren nieuwsbrief plaats heeft gemaakt voor een digitale versie wordt door een ruime meerderheid prettig gevonden.

Persberichten

Via persberichten geven wij onze mening over actuele natuur- en milieuonderwerpen. Ook gebruiken we persberichten om aandacht te krijgen voor onze activiteiten en campagnes. In 2010 zijn er 151 pers- en/of nieuwsberichten uitgegaan (o.a. geplaatst in de Ziezo! en op de website).

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- 21.552 bezoeken in 2010, waarvan 12.725 unieke bezoekers, 70.473 paginaweergaves en 57% nieuwe bezoeken
- Interactieve google maps/kaartmodule ontwikkeld en toegepast in Beeldschoonwater.nl
- Digitale enquêtemodule ontwikkeld en toegepast voor de evaluatie van de Ziezo!
- Online handtekeningenpetitiemodule ontwikkeld, actief te gebruiken in 2011
- Nieuwe website 2.0 stijl met koppeling naar sociale media, waaronder youtube
- Digitale nieuwsbrief de Ziezo! 9 keer verschenen en verzonden naar ruim 2.100 abonnees
- 151 nieuwsberichten en verdere mediavorlichting
- Nieuwe huisstijl ontwikkeld en geïmplementeerd in alle uitingen: briefpapier, enveloppen, visitekaartjes, nieuwsbrief, jaarverslag, website, etc.

Looptijd

Januari - december 2010

3.2.3 Project De Groene Peiler Drenthe

Omschrijving activiteiten en resultaat

Met het project 'De Groene Peiler' stimuleren de 12 natuur- en milieufederaties burgerparticipatie voor een duurzame leefomgeving door het regelmatig peilen van meningen. In Drenthe namen begin 2010 ca. 650 mensen deel aan het digitale panel.

Als vervolg op uitgezette peilingen ontwikkelt de NMF Drenthe participatie-activiteiten.

De activiteiten begin 2010 vormen de afronding van een driejarig landelijk programma. De NMF Drenthe heeft de programmaleider geleverd van dit, door het ministerie van VROM ondersteunde programma.

De laatste peiling onder dit programma was een vragenlijst over windenergie. Deze vragenlijst is in samenwerking met het Dagblad van het Noorden ook opgenomen in de Drentse edities van het dagblad en in enkele huis-aan-huis bladen. In totaal hebben 1.290 mensen deelgenomen. Enkele uitkomsten waren dat ruim 60% vindt dat er in Drenthe (beperkt) ruimte is voor nieuwe windmolens. Hoewel men kiest voor een concentratie van windmolens, vindt een minderheid van alle respondenten (ruim 30%) de Veenkoloniën een geschikt gebied, mits de rest van Drenthe vrij blijft van windmolens. Belangstellende deelnemers aan de windenergie-enquête zijn uitgenodigd deel te nemen aan ons debat over windenergie.

In mei is, ook aan de Drentse deelnemers, het Groene Peil voorgelegd, een landelijk onderzoek met algemene vragen over milieuhouding en -gedrag. Hieruit bleek dat het draagvlak voor duurzame energie en bewust consumeren toeneemt, maar dat het draagvlak voor natuurontwikkeling afneemt. Het aantal panelleden dat vindt dat er geen geld meer moet worden gestoken in de ontwikkeling van nieuwe natuur is gestegen van 6% in 2008 naar 15% in 2010.

Een flink aantal van de dagblad- en huis-aan-huiskrant-lezers, die meededen aan de windenergie-enquête, heeft aangegeven ook een volgende keer aan de peilingen deel te willen nemen, zodat het aantal deelnemers eind 2010 is gestegen naar ruim 1.000.

Op basis van de Drentse ervaringen is een bijdrage geleverd aan de evaluatie van het landelijke driejarige programma. De evaluatie heeft aanleiding gegeven om ook na de beëindiging van dit programma de Groene Peiler in alle provincies voort te zetten.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- een provinciale (windenergie) en een landelijke (groene peil) peiling
- participatiemogelijkheid tot deelname aan het Drentse winddebat
- groei aantal panelleden van 650 naar ruim 1.000
- evaluatie van de resultaten van het driejarige project
- vernieuwde vormgeving ten behoeve van voortzetting van de Groene Peiler, na de beëindiging van het driejarige landelijke programma.

Looptijd

Januari - december 2010

Afronding landelijk 3-jarig-programma: maart 2010

BIJLAGE

---

1. Algemene informatie

Statutaire naam, vestigingsplaats en rechtsvorm

De stichting Natuur en Milieufederatie Drenthe is 1971 opgericht onder de toenmalige statutaire naam "Stichting voor natuur-, milieu- en landschapsbescherming Drenthe MILIEURAAD DRENTHE". Deze naam is bij de statutenwijziging in 2010 gewijzigd in stichting Natuur en Milieufederatie Drenthe. De Natuur en Milieufederatie Drenthe is bij de Kamer van Koophandel ingeschreven onder nummer S 41018499. De vestigingsplaats is Assen.

Doelstelling

De stichting heeft ten doel het behoud en de verbetering van de kwaliteit van de natuur, het milieu en het landschap en het bevorderen van duurzame ontwikkeling in het bijzonder in de provincie Drenthe, alles in de meest ruime zin.

2. Bestuur en directie

Het bestuur van de milieufederatie kent een algemeen en dagelijks bestuur.
In 2010 was het bestuur van de Milieufederatie Drenthe als volgt samengesteld:

Dagelijks bestuur

B. Reitzema, vice-voorzitter
A. van Rhijn-Van der Veer, secretaris
J.L. Gunter, penningmeester
F.G. Blanckenborg

Algemeen bestuur

T. Beuling, lid algemeen bestuur
G. van den Berg, lid algemeen bestuur
T.A.C.O. van den Heiligenberg, lid algemeen bestuur
M. Hofstee-Van Hoorn, lid algemeen bestuur vanaf
H.A. Moorlag, lid algemeen bestuur

Bestuurleden worden bij coöptatie benoemd voor een zittingsduur van 4 jaar en zijn tweemaal herbenoembaar.

Directie

De directeur van de NMF Drenthe is R. Hoekstra.

Nevenfuncties

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de nevenfuncties van bestuur en directie:

Naam	Nevenfunctie
B. Reitzema	<ul style="list-style-type: none"> • directeur Reitz Consult • vrijwillig kaderlid / consulent voor FNV Bondgenoten/AbvaKabo en Anbo
A. van Rhijn-Van der Veer	<ul style="list-style-type: none"> • Penningmeester Nederlandse Dendrologische Vereniging • Voorzitter Stichting POP Groen • Lid en Penningmeester Adviesraad Platteland en Kleine kernen Gem. Tynaarlo • Bestuurslid Imkersvereniging Haren-Paterswolde
J.L. Gunter	<ul style="list-style-type: none"> • Interim- en projectmanager (zzp'er) • Voorzitter Pinetum Ter Borgh te Anloo • Manager heren 1 hockeyteam Groningen
F.G. Blanckenborg	<ul style="list-style-type: none"> • Voorzitter van de Raad van Advies Noord van het IVN • Bestuurslid van de Faunabeheereenheid Fryslân • Lid van de Bestuurscommissie Oosterwolde-Elsloo-Appelscha (landinrichting)
T. Beuling	<ul style="list-style-type: none"> • Clusterhoofd projecten waterschap Hunze en Aa's • Lid ledenraad Univé Noord-Oost
G. van den Berg	<ul style="list-style-type: none"> • lid Algemeen Bestuur waterschap Reest en Wieden
T. van den Heiligenberg	<ul style="list-style-type: none"> • Medewerker Natuurorganisaties in het Waddengebied
M. Hofstee-Van Hoorn	<ul style="list-style-type: none"> • Secretaris / penningmeester Stichting Kampvreugd, Ameland
H.A. Moorlag	<ul style="list-style-type: none"> • Correspondent Hoogeveensche Courant (Natuur en milieu) • Toezichthouder / inventarisator Het Drentse Landschap.
R.Hoekstra	Geen

Bezoldiging en vergoedingenbeleid

De milieufederatie kent een arbeidsvoorwaardenbeleid dat zoveel mogelijk gerelateerd is aan het arbeidsvoorwaardenbeleid van de provincie Drenthe.

De bestuursleden ontvangen geen bezoldiging. Ze ontvangen alleen een beperkte vergoeding voor gemaakte onkosten (op basis van declaraties).

Code goed bestuur

De bestuursleden van de NMF Drenthe, onderschrijven de volgende principes:

1. Binnen de instelling dient de functie 'toezicht houden' (vaststellen of goedkeuren van plannen, en het kritisch volgen van de organisatie en haar resultaten) duidelijk te zijn gescheiden van het 'besturen' dan wel van de 'uitvoering'.
2. De instelling dient continu te werken aan een optimale besteding van middelen, zodat effectief en doelmatig gewerkt wordt aan het realiseren van de doelstelling.
3. De instelling streeft naar optimale relaties met belanghebbenden, met gerichte aandacht voor de informatieverschaffing en de inname en verwerking van wensen, vragen en klachten.

In deze verantwoordingsverklaring wordt beschreven op welke manier de NMF Drenthe invulling geeft aan deze principes.

Principe 1 - Functiescheiding tussen toezicht en uitvoering

Bij de NMF Drenthe is de uitvoering van het beleid gescheiden van de functie 'toezicht houden'. De manier waarop deze scheiding plaatsvindt is vastgelegd in het besluit *Beschrijving en besluit scheiding tussen functie 'toezicht houden' en 'besturen / uitvoering' bij de Milieufederatie Drenthe*, vastgesteld in de bestuursvergadering van 12 februari 2009. Dit besluit betreft geen beleidswijziging van de milieufederatie.

Het bevestigt de hierboven onderschreven functiescheiding, zoals die al was vastgelegd in diverse voorgaande besluiten en zoals die ook in voorgaande jaren is toegepast.

Over de taakverdeling tussen directie (uitvoering) en bestuur (toezichthouder) zijn afspraken vastgelegd in het *directiestatuut*, vastgesteld op 20 juni 2000.

Evaluatie van het functioneren van de directie vindt jaarlijks plaats op basis van een gesprek met een lid van het Dagelijks Bestuur. Dit bestuurslid rapporteert over de evaluatie aan het Dagelijks Bestuur. Voor het evalueren van het functioneren van het bestuur heeft is in 2010 een leidraad (checklist) vastgesteld. Van de (jaarlijkse) evaluatie wordt een schriftelijk verslag gemaakt.

Over de taakverdeling binnen het bestuur (toezichthouder) zijn afspraken vastgelegd in het bestuursbesluit *Taakverdeling c.q. verantwoordelijkheden van bestuur Milieufederatie Drenthe*, vastgesteld op 21 februari 2007. Bij wijziging van de bestuurssamenstelling kan de taakverdeling bij bestuursbesluit worden gewijzigd op basis van de deskundigheden van de afzonderlijke bestuursleden.

Principe 2 - Optimale besteding van de financiële middelen

Optimalisering van de effectiviteit van de organisatie vindt op onder meer op de volgende manier plaats:

- De organisatie streeft naar een verantwoorde verhouding tussen productiviteit en overhead. Als referentiepunten hanteren we daarbij overheadgemiddelden van vergelijkbare goede doelenorganisaties. Voor de komende jaren richt ons beleid zich op handhaving van de beheer en administratiekosten op gelijk niveau terwijl we de organisatie in omvang en productie licht willen laten groeien. Het aandeel overhead (en de daarmee samenhangende kosten voor beheer en administratie) zal daardoor licht afnemen. Het bestuur heeft vastgesteld dat het percentage voor beheer- en administratie niet hoger dan 40% mag zijn, waarbij het streeft naar een percentage van 25% of lager.
- Daarnaast werkt de NMF Drenthe aan optimalisering van haar effectiviteit door:
  - Structurele samenwerking met plaatselijke groepen, de provinciale milieufederaties, terreinbeheerders en overige partners
  - Benchmarking
  - Uitwisseling van kennis over organisatieveranderingen en verbeteringsprocessen met andere provinciale instellingen.

Principe 3 - Streven naar optimale relaties met belanghebbenden

In het Communicatiestrategie Milieufederatie Drenthe 2008-2010 is vastgelegd op welke manier de NMF Drenthe de communicatie met haar belanghebbenden wil verbeteren. De NMF Drenthe zal zich blijven richten op beleidsbeïnvloeding via bestuurders en bedrijfsleven, maar wil zich daarnaast meer richten op een goede en efficiënte informatievoorziening aan een breed publiek; d.w.z. alle in natuur, milieu en landschap geïnteresseerde mensen.

Tot slot bestaat er voor belanghebbenden de mogelijkheid om een klacht in te dienen bij de NMF Drenthe, als zij het bijvoorbeeld niet eens zijn met de uitvoering van activiteiten of constateren dat er sprake is van inconsistentie van beleid. Voor een correcte verwerking van de klachten is in 2005 de *Klachtenprocedure Milieufederatie Drenthe* vastgesteld.

De volledige tekst van de klachtenprocedure is bij de NMF Drenthe op te vragen.

3. Vrijwilligersbeleid Natuur en Milieufederatie Drenthe

Sinds het bestaan van de Milieufederatie Drenthe zijn er altijd personen geweest, die zich belangeloos hebben ingezet voor de organisatie, vooral door middel van advisering over organisatorische zaken. De Milieufederatie Drenthe waardeert de inzet en betrokkenheid van de vrijwilligers. Hun inzet is van groot belang voor onze doelstellingen. De milieufederatie kent verschillende soorten vrijwilligers.

- **Achterban**

De leden van de actieve achterban bestaan uit leden van aangesloten organisaties en andere natuur- en milieugroepen in Drenthe en personen die zich individueel betrokken weten bij het werk van de milieufederatie. De NMF Drenthe ziet het als één van haar belangrijkste taken om deze vrijwilligers actief te ondersteunen. Zij doet dit door middel van het verstrekken van informatie, advisering, het organiseren van activiteiten en het verstrekken van voorlichtingsmateriaal.

- **Incidentele vrijwilligers en onbezoldigde medewerkers**

Op de verschillende werkterreinen van de milieufederatie zijn medewerkers actief (geweest) die hun werk onbezoldigd verrichten. Ook de bestuursleden van de Milieufederatie Drenthe worden tot deze categorie gerekend. De Milieufederatie Drenthe vergoedt eventuele onkosten, die deze vrijwilligers maken voor het uitvoeren van hun werk ten behoeve van de organisatie.

Voor de vrijwilligers die het werk vanuit ons kantoor verrichten is de aansprakelijkheidsverzekering van de organisatie van toepassing..

De NMF Drenthe stelt zich ten doel de betrokkenheid van vrijwilligers in stand te houden en uit te breiden naar een zo groot mogelijke groep mensen.

Het in stand houden en vergroten van de betrokkenheid wordt door de milieufederatie gedaan:

- met inachtneming van het door het bestuur vastgestelde beleid en
- op voorwaarde dat de betrokkenheid van de vrijwilligers de onafhankelijke positie van de Milieufederatie Drenthe niet belemmert.

4. Financieel beleid

De NMF Drenthe is een stichting zonder winstoogmerk. Zij ontvangt inkomsten voor het merendeel uit subsidies, fondsen en in beperkte giften. De besteding van deze inkomsten wordt inhoudelijk verantwoord in ons jaarverslag en onze productrekening en financieel in onze jaarrekening. Paragraaf 4 van deze bijlage bevat een overzicht van de staat van baten en lasten over 2010 en de vooruitblik voor 2011.

Ons beleid t.a.v. reserves en fondsen is opgenomen in onze jaarrekening. De organisatie beschikt over een minimale continuïteitsreserve voor het opvangen van fluctuerende inkomsten, risico's en voor voldoende liquiditeit. De organisatie kent geen beleggingen. De financiële middelen zijn ondergebracht op bank- en spaarrekeningen.

5. Staat van baten en lasten 2010 en vooruitblik 2011

Staat van baten en lasten 2010	Werkelijk 2010 Euro	Begroting 2010 Euro	Werkelijk 2009 Euro
Baten			
* Baten uit eigen fondswerving	-	-	-
* Baten uit gezamenlijke acties	-	-	-
* Baten uit acties derden	328.569	263.234	362.442
* Subsidies van overheden	525.629	631.941	719.552
* Baten uit beleggingen	-	-	-
* Overige baten	61.833	76.200	83.518
Som der baten	916.031	971.375	1.165.512
Lasten			
<i>Besteed aan doelstellingen</i>			
* Uitvoeringskosten Groene ruimte	386.193	401.146	481.485
* Uitvoeringskosten Duurzame ontwikkeling	285.748	358.586	461.861
* Uitvoeringskosten Kerntaken en milieucommunicatie	211.775	177.493	265.582
* Overige	8.163	14.150	3.377
<i>Werving baten</i>	-	-	-
<i>Kosten beheer en administratie¹</i>	-	-	-
	891.879	951.375	1.212.305
* Tekort / overschot	24.152	20.000	46.793-
Som der lasten	916.031	971.375	1.165.512
De bestemming van het resultaat is als volgt:			
* Continuïteitsreserve	31.356	20.000	- 5.948
* Bestemmingsreserve personele zaken			- 26.197
* Reserve financiering activa	- 7.204	-	- 14.648
	24.152	20.000	- 46.793

6. Meerjarenoverzicht baten en lasten

	2006	2007	2008	2009	2010
Totaal besteed aan doelstellingen ten opzichte van totale baten voor doelstellingen	99%	95%	101%	104%	97%
Kosten eigen fondsenwerving ten opzichte van baten uit eigen fondswerving	0%	0%	0%	0%	0%

	2006	2007	2008	2009	2010
Bestedingen doelstellingen	819.115	905.666	1.142.441	1.212.305	891.871
Baten doelstellingen	830.753	958.173	1.128.638	1.165.512	916.031

7. Vooruitblik 2011

Onze organisatie kent de laatste jaren een redelijk stabiele omvang en omzet en een goede productiviteit. De begroting van 2011 laat in het verlengde daarvan geen grote wijzigingen zien. De in 2010 gerealiseerde productiviteit hopen we ook in 2011 te kunnen realiseren.